

Essi Helakorpi
Laura Pitkäniemi
Camilla Pätsi

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)-diakoniatyö,
Sosionomi (AMK)-kirkon varhaiskasvatus,
varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus
Opinnäytetyö, 2019

4–5-VUOTIAIDEN LASTEN SYRJÄYTYMINEN PÄIVÄKOTIEN VERTAISRYHMISSÄ

TIIVISTELMÄ

Essi Helakorpi, Laura Pitkäniemi & Camilla Pätsi
4–5-vuotiaiden lasten syrjäytyminen päiväkotien vertaisryhmissä
69s., 3 liitettä
05, 2019

Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosionomi (AMK)-diakoniatyö, Sosionomi (AMK)-kirkon varhaiskasvatus,
varhaiskasvatuksen opettajan kelpoisuus

Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia syitä pienten lasten syrjäytymiselle Oulun kaupungin päiväkotien ryhmissä. Opinnäytetyön avulla haluttiin tuoda esille päiväko-deissa esiintyvää syrjäytymistä. Syrjäytymistä on tutkittu kouluikäisten keskuudessa paljon, mutta vähemmän varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on kartoittaa syitä 4–5-vuotiaiden lasten syrjäytymiselle päiväkotiympäristössä.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmä oli laadullinen, jotta syrjäytymistä voisi ymmärtää mahdollisimman kattavasti. Aineisto kerättiin sähköisen strukturoidun kyselylomakkeen avulla anonymisti Oulun kaupungin päiväkotien työntekijöiltä. Opinnäytetyötä varten haettiin tutkimuslupa Oulun kaupungin varhaiskasvatusjohtajalta. Kyselystä saadut tulokset analysoitiin sisällönanalyysillä. Opinnäytetyön teoriaosuus rakentui kyselyn vastauksien mukaan. Teoriaosuudessa käsitellään syrjäytymistä, leikkiä ja lapsen sosiaalista maailmaa.

Kyselyn tuloksista nousi esille erityisesti vapaan leikin aikana tapahtuvaa syrjäytymistä. Syrjäytymiseen vaikuttivat myös lapsen sosiaaliset-, tunne- ja leikkitaidot. Vastauksissa korostui aikuisen läsnäolon ja havainnoinnin merkitys: aikuisella on merkittävä rooli lapsen syrjäytymisen ehkäisyssä.

Asiasanat: aikuinen, lapsi, leikki, syrjäytyminen, varhaiskasvatus

ABSTRACT

Essi Helakorpi, Laura Pitkäniemi & Camilla Pätsi
Social exclusion at the ages of four to five in day care's peer groups
69 pages, 3 appendices
05, 2019

Diaconia University of Applied Sciences
Bachelor's Degree Programme in Social Services
Bachelor of Social Services, option in Diaconal Social Work, Bachelor of Social Services, Christian Early Childhood Education and Care

The aim of this bachelor's thesis was to investigate the reasons for social exclusion of small children in day care groups provided by the city of Oulu, Finland. The thesis was aimed to bring forward social exclusion which occurs in day care. Social exclusion is better known among school children than among early childhood education. The objective was to recognize possible reasons for the exclusion of children aged between four and five in day care surroundings.

This thesis used a qualitative research method so that social exclusion can be understood as comprehensively as possible. The data was collected with a structured electronic questionnaire. The data was collected from employees of Oulu city day care services and they answered the questionnaire anonymously. The research permit was acquired from the head of Oulu early childhood education. The findings of the questionnaire were analysed with content analysis. The theoretical part of the thesis was structured on the basis of the answers of the questionnaire and it deals with subjects such as social exclusion, playing and aspects of a child's social world.

According to the results, social exclusion occurred mostly during children's free play. A child's social, emotional and playing skills also affected the exclusion. The results highlighted the importance of an adult's presence and observation. Adults have a significant role in the prevention of a child's exclusion.

Keywords: adult, child, play, social exclusion, early childhood education

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
2 LAPSEN SYRJÄYTYMINEN VERTAISRYHMISSÄ	6
2.1 Syrjäytyminen käsitteenä	7
2.2 Lapsen syrjäytyminen ja sen eri muodot	8
2.3 Lapsen kehityksen riskitekijät ja suojaavat tekijät	10
2.4 Kiusaaminen	12
3 LAPSEN SOSIAALINEN MAAILMA	14
3.1 Sosiaalinen kompetenssi	14
3.2 Sosiaaliset taidot	15
3.3 Vertaisryhmät ja -suhteet	16
3.3.1 Yhteisöllisyys vertaisryhmässä	17
3.3.2 Vertaisryhmän merkitys lapsen kehitykselle	18
3.3.3 Lapsiköyhyyden vaikutus vertaissuhteisiin	19
4 LAPSEN LEIKKI	20
4.1 Leikin moninaisuus	21
4.2 Leikin havainnointi	22
4.3 Kasvattajan vastuu leikissä	23
5 OULUN VARHAISKASVATUS	24
5.1 Oulun varhaiskasvatuksen palvelut	25
5.2 Kasvatuskumppanuus ja -yhteistyö sekä katsomuskasvatus	27
6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS	29
7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	30
7.1 Opinnäytetyön menetelmät	30
7.2 Aineiston keruu	31
8 TULOKSET	33
8.1 Monivalintakysymykset	33
8.2 Avoimet kysymykset	35
8.2.1 Tilanteita, joissa lapsen syrjäytymistä esiintyy	36
8.2.2 Syitä lapsen syrjäytymiselle	37
8.2.3 Tekijät, jotka voivat vaikuttaa lapsen syrjäytymiseen	38
8.2.4 Syrjäytymisen ennaltaehkäisevät toiminnot	40
8.2.5 Toiminta syrjäytymistilanteissa	41
9 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS	43
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	44
11 POHDINTA	45
LÄHTEET	48
LIITE 1. Saatekirje	53
LIITE 2. Kysely	54
LIITE 3. Kyselyn vastaukset	56

1 JOHDANTO

Jokaisen lapsen lapsuus tulee nähdä ainutlaatuisena ajanjaksona, jota pitää suojata lasten oikeuksien avulla. Lapsuus on aikaa, jolloin lapsi kehittyy ja jonka aikana lapsien oikeuksiin kohdistuvat loukkaukset saattavat johtaa pitkiin, jopa elämänpituisiin ja yli sukupolvien ylittäviin seurauksiin. (Lapsenoikeudet.fi. Lasten oikeudet sopimuksessa.) Uuden varhaiskasvatuslain tavoitteena on muun muassa lapsen kokonaisvaltaisen kasvun, kehityksen, terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Varhaiskasvatuksen tulee edistää lapsen toimimista vertaisryhmässä sekä kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja. Varhaiskasvatuslaki varmistaa, että varhaiskasvatusympäristö on kehittävä, oppimista edistävä, terveellinen ja turvallinen. Varhaiskasvatuksessa on huomioitava ensisijaisesti lapsen etu. (L 540/2018.)

Lapsen edut ja oikeudet tulevat esille niin laissa kuin eri sopimuksissakin, mutta lapsen syrjäytyminen on silti havaittavissa oleva ongelma. Opinnäytetyön tavoitteena on kartoittaa syitä lapsen syrjäytymiselle Oulun kaupungin päiväkodeissa. Tarkoituksena on tuoda esille pienten lasten syrjäytymisen yleisyys päiväkodeissa. Päiväkodin vertaisryhmä on tärkeä kasvuympäristö lapselle. Lapsen vuorovaikutustaidot, itsensä ilmaisu ja muiden ymmärtäminen kehittyvät vertaisryhmissä. Lapsen käsitys myös omasta itsestään sekä omista kyvyistään kehittyvät ja kasvaa vertaisryhmässä. (Helenius & Lumelahti 2018, 37, 41.) Yhteys toisiin lapsiin opettaa ja kehittää lasta, ja turvallinen suhde aikuiseen vahvistaa lasta sekä sosiaalisesti että älyllisesti (Mäkelä & Sajaniemi 2013, 37).

Opinnäytetyössämme on yksi tutkimuskysymys: mistä syistä 4–5-vuotiaat lapset voivat syrjäytyä Oulun kaupungin päiväkotien ryhmissä? Tutkimuksen kyselyyn vastanneet ovat Oulun kaupungin päiväkotien työntekijöitä, jotka työskentelevät 4–5-vuotiaiden parissa. Teoriaosuus tukee kyselyn tuloksia, joista nousi erityisesti esille vapaan leikin aikana tapahtuva syrjäytyminen. Tämän vuoksi halusimme painottaa teoriaosuudessa lapsen leikin tärkeyttä. Teoriaosuudessa käsitellään lisäksi lapsen sosiaalisuutta ja syrjäytymistä.

Päiväkotien suuret ryhmäkoot ja työntekijöiden läsnäolon puute ovat olleet ajankoh-
taisia aiheita viimeisten vuosien aikana. Näiden tekijöiden sekä omien kokemustemme
seurauksena päädyimme opinnäytetyön aiheeseemme. Tuomme opinnäytetyössämme
esille myös seurakuntien tarjoamia palveluja varhaiskasvatukselle, jotka monesti jää-
vät vähemmälle huomiolle.

2 LAPSEN SYRJÄYTYMINEN VERTAISRYHMISSÄ

Opetushallituksen laatimassa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kerrotaan varhaiskasvatuksen edistävän lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäisevän syrjäytymistä. Lapsen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa vahvistavat varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot. Varhaiskasvatus vastaa omalta osaltaan lasten hyvinvoinnista sekä tukee ja täydentää kotien kasvatustehtävää. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan varhaiskasvatuksessa koko yhteisön fyysisestä, psyykkisestä ja sosiaalisesta turvallisuudesta pidetään huolta. Kiusaamista ei sallita, ja lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta sekä muulta häirinäältä. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 7, 14, 31–32.)

Tärkeää olisi kiinnittää huomiota opettajien ja kasvattajien valmiuksiin reagoida riittävän varhain lapsen kehityksen riskitekijöihin sekä heidän keinoihinsa ehkäistä ongelmia. On helppoa huomata ne lapset, joilla on ulospäin suuntautuvaa aggressiivisuutta tai häiritsevää käyttäytymistä. Myös kiusaaminen ja sen myötä kiusaajat on helppo havaita päiväkodissa. Vähemmälle huomiolle saattaa kuitenkin jäädä erityisesti tytöille ominainen epäsuora kiusaaminen päiväkodin suurissa lapsiryhmissä. Niin aikuisilta kuin lapsiltakin jää helposti huomaamatta lapset, jotka eivät käyttäydy aloitteellisesti vuorovaikutustilanteissa. Ulkoisesti kiltin ja rauhallisen käyttäytymisen takana voi olla surumielisyyttä, arkuutta ja epävarmuutta, jotka jatkuessaan voivat liittyä erilaisiin sopeutumisongelmiin ja mielenterveydellisiin uhkiin. Kasvattajien ja opettajien tulisi nähdä lapsen psyykkinen oireilu ja pahasta olostä viestivät käyttäytymisen ongelmat, kuten aggressiivisuus sekä syrjäänvetäytyvyys. Vaikeaan syrjäytymiskierteeseen joutunut lapsi tarvitsee monenlaista apua ja tukea. Aikuisten pitäisi osata arvioida lapsen vuorovaikutuskykyjen ja käyttäytymisen perusteella, tarvitseeko lapsi moniammatillista kuntoutusta vai onko kyse normaaliin lapsen kasvuun ja kehitykseen liittyvistä ongelmista tai esimerkiksi tilapäisistä vaikeuksista. Kasvatushenkilöstön on tärkeää tehdä havainnointia sekä dokumentoida tehdyt havainnoinnit. (Laine & Neitola 2002, 103–104.)

Kun pohditaan syitä lasten pahoinvoinnille, huomio on kohdistettava yhteiskunnalliseen muutokseen, sosiaaliturvaan ja palvelujärjestelmään liittyviin tekijöihin, mutta

myös lasten vanhempiin. Pahoinvoivissa lapsiperheissä lasten lisäksi myös vanhemmat oireilevat, varsinkin lastensuojeluun johtaneissa tilanteissa. Vanhemmat voivat kärsiä päihde- ja mielenterveysongelmista, jotka heikentävät vanhempien kykyä vastata lapsen normaalista kasvusta ja kehityksestä – varsinkin, jos ne liittyvät muihinkin tekijöihin, esimerkiksi työttömyyteen ja köyhyyteen. Moniongelmaiset vanhemmat ovat syrjäytymisriskissä tai ovat jo syrjäytyneitä, mikä puolestaan uhkaa johtaa lasten syrjäytymiseen normaalista kasvusta sekä kehityksestä. (Raunio 2009, 287.)

2.1 Syrjäytyminen käsitteenä

Syrjäytymisellä tarkoitetaan tavallisesti huono-osaisuuden kasautumista, jossa ihminen ei osallistu yhteiskunnan toimintaan puutteellisen koulutuksen, työttömyyden ja erilaisten elämänhallinnan ongelmien vuoksi. Syrjäytymiseen johtavat kehityspolut ja huono-osaisuuden kasaantuminen voivat alkaa jo sikiöaikana. Sikiön kohdunsisäinen ympäristö välittää sikiölle viestejä syntymän jälkeen vallitsevista olosuhteista. Sikiö sopeuttaa aivojen ja aineenvaihdunnan kehitystä vastaamaan näihin olosuhteisiin koko elämänsä ajaksi. Sikiöaikaiset olosuhteet voivat vaikuttaa syrjäytymisriskiin, mutta myös ylisukupolviseen syrjäytymiseen, sillä syrjäytyminen periytyy usein sukupolvelta toiselle. (Andersson, Eriksson, Hovi, Kajantie, Laivuori & Räikkönen 2013, 23, 25, 36.)

Syrjäytyminen ulottuu useille eri elämänalueille. Se saattaa alkaa jo koulutuksellisenä syrjäytymisenä, jossa on kyse kompetenssien ja valmiuksien vähäisyydestä tai puuttumisesta, mistä seuraa koulutusurille pääsyn valikoituminen sekä edelleen työmarkkinamahdollisuuksien kapeneminen. Tästä on seurauksena työmarkkinallinen syrjäytyminen. Työmarkkinoiden ulkopuolelle jääminen johtaa edelleen sosiaaliseen syrjäytymiseen, mikä taas ilmenee sosiaalisten suhteiden puutteena tai rajallisuutena sekä yksinäisyytenä. Tästä seuraa usein perhesiteiden sekä muun lähiyhteisön rikkoutuminen. Kun henkilön oman elämän hallinnassa alkaa olla ongelmia ja ulkoinen sosiaalinen tuki heikkenee, syrjäytymiskierre syvenee. (Vertanen 2008, 14.)

Jo aivan syrjäytymisprosessin alussa henkilön arvostus itseään kohtaan sekä pätevyyden tunne ovat heikentyneet, vaikka hän olisikin sosiaalisesti ja opillisesti yhtä toimintakykyinen kuin ikätoverinsa. Kodin merkitys lasten ja nuorten koulutuksellisen sekä

sosiaalisen syrjäytymisen riskitekijänä on yleensä korostunut. Voidaan puhua jopa huono-osaisuuden ylisukupolvisesta prosessista, jossa lapsi vähitellen jää ulkopuolelle sosiaalisista instituutioista. Mikäli ketjua ei katkaista, osaamattomuus sekä osallistumattomuus jatkuu kouluun, työelämään ja edelleen omaan vanhemmuuteen. Koulun rooli onkin keskeinen siinä, onko sillä valmiuksia havaita varhaiset syrjäytymisen merkit ja pystyykö se tukemaan kokonaisvaltaisesti lapsia ja nuoria silloin, kun heihin itseensä tai heidän ympäristöönsä kasautuu syrjäytymisen uhkia. Syrjäytymisessä on elämänhallinnan lisäksi kyse yksilön ja yhteisön välisestä heikosta siteestä, joten syrjäytymistä ongelmana tarkasteltaessa täytyy muistaa myös tarkastella kriittisesti yhteisöä. (Vertanen 2008, 15.)

2.2 Lapsen syrjäytyminen ja sen eri muodot

Puhuttaessa lapsen syrjäytymisestä, ilmentetään sillä huolta lapsen normaalista psykososiaalisen kasvun ja kehityksen vaarantumisesta. Sosiaalisten, psyykkisten ja fyysisten ”ravinteiden”, eli perushoidon välityksellä lapsen moniulotteinen identiteetti kehittyy. Kyse on myös lasten oikeuksien toteutumisesta. Perushoidon puute ja lapsen huono psyykinen vointi kasvattavat lapsen syrjäytymisriskiä. (Raunio 2009, 283–284, 291.)

Alexi Paavilainen kirjoittaa Pro gradu -tutkielmassaan lapsen kahdesta eri syrjäytymisen muodosta. Lapsi voi omasta halustaan vetäytyä pois ikätoveriensa seurasta tai muut lapset voivat syrjiä toisia lapsia. Coplon, Ooi:n, Rose-Krasnorin & Nocitan (2014) mukaan lapsen omasta toimesta johtuvaa syrjäytymistä kutsutaan sosiaaliseksi vetäytymiseksi. Lapsen sosiaalinen vetäytyminen voi johtua muun muassa lapsen ujoudesta, lapsen sulkeutuneisuudesta tai lapsen sosiaalisten tilanteiden välttelystä. Muiden lasten aiheuttamaa syrjintää Fanger, Franker & Hazen (2012) kutsuvat ikätoverien poissulkuksi, mikä tarkoittaa käytännössä lapsen tietoista toimintaa muiden lasten syrjäytymiseksi. Ikätoverien aiheuttama poissulku voidaan jakaa kuuteen erilaiseen poissulkemisen muotoon: täydellinen poissulku, lievä poissulku, poissulun suunnittelu, välttely, omasta tahdosta johtuva poissulku sekä osittainen poissulku. (Paavilainen 2017, 10–11.)

Lapsen vetäytyminen voi pahimmillaan johtaa lapsen syrjäytymiseen. Amanda W. Harrist on tehnyt luokittelun lasten vetäytyneisyydestä: ujut (passive-anxious), yksinäiset (unsocial), aktiiviset mutta eristäytyneet (active-isolates) sekä surulliset ja masentuneet (sad/depressed) lapset. Rubin & Mills (1988) kertovat, että ujut lapset (passive-anxious) eivät itse uskalla hakeutua muiden lasten seuraan oman sosiaalisten tilanteiden pelon takia. Yksinäiset lapset (unsocial) eivät hakeudu omasta tahdostaan muiden lasten seuraan vaan viihtyvät paremmin yksin. Aktiiviset, mutta eristäytyneet lapset, (active-isolates) hakevat aktiivisesti seuraa muista lapsista, mutta heitä ei pääsetä leikkiin mukaan. Tämä voi johtua muun muassa lapsen huonoista sosiaalisista taidoista. Surulliset ja masentuneet lapset (sad/depressed) eristäytyvät itse muista lapsista, ovat epävarmoja ja epäkypsiä. (Harrist, Zaia, Bates, Dodge & Pettit 1997, 278–294.)

Vetäytyessään syrjään lapsi itse vapaaehtoisesti jättäytyy ryhmän ulkopuolelle. Osalla tällaisista lapsista on ujoja, osa taas vain pitää enemmän itsekseen leikkimisestä. Varhaislapsuudessa syrjään vetäytymistä pidetään yleensä kuitenkin merkinä siitä, että lapsen sosiaalisessa kehityksessä on ongelmia. Asiaa tutkiessa on havaittu, että syrjään vetäytymiseen liittyy mm. kehittämätöntä sosiaalista kompetenssia sekä epävarmuuden tunnetta. Syrjään vetäytyminen ei vielä päiväkotikäiselle tarkoita automaattisesti syrjäytymistä, mutta voi johtaa siihen esimerkiksi koulumaailmassa, jolloin syrjään vetäytyvä lapsi itsekin tajuaa olevansa ulkopuolisen roolissa. (Laine 2002, 27–29.)

Torjuttuja lapsia kohtaan koetaan vastenmielisyyttä ja heistä ei pidetä. Useimmiten torjutut lapset haluaisivat osallistua ryhmän toimintaan, mutta heitä vältellään ja heidät suljetaan ulkopuolelle yhteisistä leikeistä. Torjunnan syitä etsiessä on huomattu, että torjutuilla esiintyy erityisesti sosiaaliseen käyttäytymiseen liittyviä ongelmia. Ongelmat voivat suuntautua omaan itseensä tai ulkopuolisiin ihmisiin. Torjutut voidaan jakaa syrjäänvetäytyviin ja aggressiivisiin useiden tutkimusten perusteella. Lapset itse havaitsevat parhaiten torjutun ulospäin suuntautuvan aggressiivisuuden, mikä huonontaa kaverisuhteita ja vaikeuttaa hyväksytyksi tuleamista. (Laine 2002, 21.)

Yksinäisten lasten elämästä puuttuvat ystävät ja mukavat toverit. Emotionaalinen yksinäisyys tarkoittaa läheisen kiintymyksen kohteen puuttumista, kun taas sosiaalinen yksinäisyys tarkoittaa sosiaalisen ystäväverkoston puuttumista. Lapsi voi kokea itsensä yksinäiseksi, jos häneltä puuttuu kokonaan kahdenvälinen ystävyysuhde tai hän

on tyytymätön jo olemassa oleviin suhteisiinsa. Yksinäiseksi itsensä tuntevat lapset eivät yleensä ole pidettyjä vertaisryhmässään, ja heillä on alhainen sosiometrinen status. Heillä on vähän ystäviä ja ystävyysuhteet eivät ole tyydyttäviä. (Laine 2002, 29–30.)

2.3 Lapsen kehityksen riskitekijät ja suojaavat tekijät

Varhaiskasvatuksen oppimisympäristön tulee tukea lapsen kehitystä monella eri tapaa ja sillä on suuri merkitys lapsen kasvulle ja kehitykselle. Oppimisympäristö tarkoittaa fyysistä, psyykkistä, sosiaalista, kognitiivista ja emotionaalista ympäristöä, missä lapsi elää. Oppimisympäristö altistaa lapsen helpommin erilaiselle negatiiviselle käyttäytymiselle, jos se on laadultaan niukka, eikä monipuolinen ja rikas. (Repo 2015, 194.)

Brunerin (1983) mukaan aikuisen ja lapsen välinen vuorovaikutus on lapsen kehityksen tukirakenne: aikuinen pyrkii sovittamaan vaatimuksensa lapsen kehitystasoon. Aikuisen havaittua lapsen hallitsevan jonkin tehtävän edellyttämät toiminnot, hän pyrkii lisäämään tilanteen vaativuutta niin että se motivoi lasta toimimaan vaativammalla tasolla taidon hallinnan suhteen. (Nurmi, Ahonen, Lyytinen, Lyytinen, Pulkkinen & Ruoppila 2015, 71.)

Valtioneuvoston selonteon (2002) mukaan yksi näkökulma perheiden heikentyneisiin mahdollisuuksiin vastata lapsen normaalista kehityksestä on työelämän vaatimusten koveneminen. Kun työelämän vaatimukset kasvavat, perhe jää toissijaiseksi, ja sen nähdään vaikuttavan kielteisesti etenkin lapsiin. Lapsi voi nähdä tilanteen kilpailuna vanhempien ajankäytöstä ja lapset voivat jopa kyseenalaistaa oikeuden omiin vanhempiinsa. Perhe tulisi nähdä yhteisönä, joka huolehtii jäsentensä sosiaalisesta ja henkisestä hyvinvoinnista, eikä taloudellisena, työntekoon ja kulutukseen osallistuvana yksikkönä. Vanhempien työttömyys, ja etenkin pitkäaikainen työttömyys, ovat kuitenkin ilmeisempiä uhkia lasten hyvinvoinnille kuin vanhempien ylikorostunut työhön sitoutuminen. (Raunio 2009, 284–285; Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista 2002.)

Lapsen kehitys ei aina etene odotusten mukaisesti. Jokin lapsessa itsessään tai ympäristössä oleva tekijä voi viedä kehitystä kielteiseen suuntaan. Esimerkiksi viivästynyt

kielen kehitys, käyttäytymisongelmat tai stressaavat elämäkokemukset, kuten lapsen pahoinpitely ja laiminlyönti, ovat tällaisia tekijöitä. Lukemisen ja kirjoittamisen vaikeus voi esimerkiksi siirtyä suvuittain ja ilmetä erinäisinä kielellisinä ongelmina jo ennen kouluikää. Kehityksen myöhemmissä vaiheissa tällaisten riskitekijöiden kasaantuminen lisää ongelmien esiintymisen todennäköisyyttä selvästi. Kasvuympäristön kielteiset tekijät yhdistettynä lapsen rajallisiin voimavaroihin lisäävät lapsen haavoittuvuutta. Lapsen reagointi riskitekijöihin on yhteydessä lapsen ikään, henkilökohtaisiin ominaisuuksiin sekä kehitystasoon. (Nurmi ym. 2015, 73.)

Erityisiä riskiä lapsen kehitykselle ovat vertaisryhmässä muiden lasten aktiivisen torjunnan kohteeksi joutuminen, kiusatuksi tuleminen, muiden kiusaaminen, syrjään vetäytyminen sekä itsensä yksinäiseksi tunteminen. Tilanne voi siis liittyä joko hänen omaan käytökseensä, muiden käytökseen tai näihin molempiin. Pitkään jatkuessa tällaiset toverisuhdeongelmat aiheuttavat lapselle sosiaalista, emotionaalista sekä fyysistä toveriryhmän ulkopuolelle ajautumista ja näin ollen syrjäytymisriskiä tai syrjäytymiskiarteeseen joutumista. (Laine 2002, 19–20.)

Suojaava tekijä auttaa lasta sopeutumaan ja tukee lapsen myönteistä kehitystä riskitekijöistä huolimatta. Lapsen selviytymismahdollisuuksia on mahdollista vahvistaa tukemalla lapsen itsearvostusta ja myönteisiä toimintatapoja sekä vaikuttamalla kasvu ympäristön olosuhteisiin. Läheiset ihmissuhteet ovat yksi suojaavista tekijöistä. Lasta voi auttaa selviytymään se, että hänellä on edes yksi turvallinen aikuinen, jonka puoleen kääntyä. Kun lapsi kykenee käyttämään suojaavaa tekijää hyväkseen, syntyy myönteinen vaikutus. Tässä häntä auttavat hyvä oppimis- ja ongelmanratkaisukyky sekä temperamenttiin liittyvät ominaisuudet. (Nurmi ym. 2015, 73–74.)

Sama tekijä voi kuitenkin olla yhtä aikaa sekä suojaava että riskeille altistava tekijä. Jos lapsi on esimerkiksi sosiaalisesti varautunut ja välttelee uusia tilanteita, hän on vähemmän altis onnettomuuksille. Samaan aikaan hän kuitenkin kokee jäävänsä ulkopuoliseksi muiden lasten kanssa muodostetuista sosiaalisista ryhmätilanteista. Tavoitteena ei kuitenkaan ole luoda täysin riskitöntä kasvu ympäristöä. Lapsen tulee myös kohdata vaikeuksia kehittääkseen selviytymistaitojaan. Kodin antama tuki sekä muiden suojaavien tekijöiden tarkoituksena on auttaa lasta käsittelemään vaikeat tilanteet sekä ottamaan niistä opikseen. Eri tekijät yhdessä muodostavat suojaavia prosesseja,

jotka auttavat lasta käsittelemään vaikeita tilanteita myös tulevaisuudessa sekä vahvistavat hänen itseluottamustaan. (Nurmi ym. 2015, 73–74.)

2.4 Kiusaaminen

Toistuvuus, tietoisuus, vallankäyttö ja ryhmäilmiö ovat kiusaamiselle tyypillisiä piirteitä. Kiusaamistilanteissa ryhmän jäsenillä on erilaisia rooleja, joita ovat kiusaaja, uhri, kiusaaja-uhri, apuri, kannustaja, puolustaja ja hiljainen hyväksyjä. Kirjallisuudessa, jossa käsitellään kiusaamista, kiusaaminen jaetaan yleensä suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Kiusaamista voidaan tyypitellä myös eri tavoin, esimerkiksi fyysinen, psyykinen tai verbaalinen kiusaaminen. Kiusaamisessa aiheutetaan toisille tietoisesti ja toistuvasti pahaa mieltä. Kiusaamiseen liittyvät aina ryhmän valtasuhteet ja sen tavoitteena on valta ja status. Kiusaamisen ilmiön luonteen ymmärtäminen ja sen syntymisen ehkäiseminen ovat tärkeämpiä, kuin pohtiminen siitä, täyttyvätkö kiusaamisen määritelmät jonkin teon kohdalla. Kun kiusaamista määritellään pienten lasten parissa, on huomioitava se, mitä lapsi itse kokee. Pieniltä lapsilta saattaa puuttua sanat kertoa omista kokemuksistaan ja he saattavat kutsua eri asioita kiusaamiseksi. Aikuisen tulee toimia ikään kuin lapsen tulkkina, tuntea ja tunnistaa kiusaamisilmiö sekä auttaa lasta sanoittamaan kokemuksensa. (Repo 2015, 38, 49–50, 80.)

Kiusaaminen voi olla hyvin monimuotoista, esimerkiksi lyömistä, haukkumista, selän takana puhumista sekä ulkopuolelle jättämistä. Poikien kiusaaminen on enemmän fyysistä, kun taas tyttöjen kiusaaminen verbaalista ja epäsuoraa. Kiusaajat ovat kovia ja dominoivia, mutta heillä voi silti olla heikko itsetunto. Kiusatuksi tulevat taas ovat tyypillisesti ujoja, sulkeutuneita, sosiaalisesti eristyneitä ja syrjäänvetäytyviä. Myös kiusaajalle tyypillisiä ominaisuuksia omaava lapsi voi joutua kiusatuksi, jolloin hän monesti onkin yhtä aikaa sekä kiusaaja että kiusattu. (Laine 2002, 23–25.)

Laura Repo kertoo kirjansa perustuvan ajatukselle, jonka mukaan muita kiusaavalla lapsella ei ole vielä kehittynyt riittävästi itsehillinnän taitoja tai lapsi on oppinut vääriä toimintatapoja. Jotta näin käyttäytyvä lapsi voisi oppia toisenlaisia tapoja toimia, hänen oikeutensa on saada asianmukaista pedagogista ohjausta. Repo kertoo kirjassaan myös väitöstutkimuksestaan, joka tutkii kiusaamista alle kouluikäisten parissa. Tutki-

mus koostuu kyselystä, haastatteluista ja videoinneista. Repo haastatteli päiväkotilapsia, lasten vanhempia ja päiväkodin työntekijöitä kiusaamisilmiöstä. Repo toteaa haastattelujen pohjalta, että systemaattista kiusaamista tapahtuu päiväkotikäisten keskuudessa, joka näyttää olevan samankaltainen ilmiö kuin kouluympäristössä kiusaaminen. Lasten puheiden mukaan kiusaaminen varhaiskasvatuksessa on jokapäiväinen ilmiö, eikä suurta eroa ollut aikuisten puheissakaan. (Repo 2015, 28, 64–65.)

Kiusaamista eivät ole kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit. Riitelyn ja eri mieltä olemisen taitojen harjoittelu on tärkeää, ja lapsi tarvitsee aikuisen tukea ihmissuhteisiin kuuluviin riitelyihin ja vastoinkäymisiin. Lapsi kuitenkin ei voi harjoitella kohtaamaan kiusaamista, vaan aikuisen tulee aina puuttua siihen. (Repo 2015, 16.)

Kiusaamisen ehkäisyssä on tavoitteena yksittäisen lapsen, mutta myös koko lapsiryhmän hyvinvointi. Edellytyksenä on tietoinen pohdinta ja valinta siitä, minkälaisessa ilmapiirissä halutaan lapsi kasvattaa. Keskeistä kiusaamisen ehkäisyssä on aikuisen ja lapsen välille muodostunut sensitiivisen aikuisen kannattelema suhde, joka on lämmin ja kunnioittava. Kiusaamisen ehkäisyä toteutetaan arjen tilanteissa ja se on laadukasta peruspedagogiikkaa. Myös oppimisympäristöllä on merkitystä kiusaamisen ehkäisyssä. (Repo 2015, 105, 120, 194.)

3 LAPSEN SOSIAALINEN MAAILMA

Pieni lapsi on luonnostaan sosiaalinen, valmis auttamaan ja tekemään hyvää, jota kasvattajien tulisi lapsessa vaalia ja vahvistaa. Ihmisellä on tarve kuulua ryhmään ja olla yhteydessä vertaisiin, mutta pieni lapsi omaa aivan erityisen herkkyyden ja kiinnostuksen olla vuorovaikutuksessa. Yhteisöön liittyminen, toisten huomiointi sekä huomioon ottaminen ja omien halujen ja tarpeiden säätelyn oppiminen tapahtuu toisten kanssa päivittäisessä vuorovaikutuksessa. (Järvinen & Mikkola 2015, 25.)

4–5-vuotiaan lapsen sosiaalisessa kehityksessä lapsi ottaa aiempaa paremmin huomioon muiden tunteita ja toiveita ja monesti itsekeskeisyys vähenee. Kyseisessä iässä lapsi myös arvioi kykyjään ja taitojaan vertaamalla itseään kavereihinsa. (Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 4–5-vuotiaan lapsen sosiaalinen kehitys.) Ikätoverien väliset suhteet edistävät päiväkotikäisen kehitystä monella tavalla. Ilman näitä suhteita lapsella on todennäköisesti vaikeuksia oppia solmimaan ja ylläpitämään läheisiä suhteita muihin ikätovereihinsa. Vähäinen myönteinen kanssakäyminen tai osattomuus tietävät tulevaisuudessa tyytymättömyyttä ja sopeutumisongelmia, joita voi esiintyä myöhemmässäkin elämässä. (Laine 2002, 19.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kerrotaan yhteisten sovittujen sääntöjen ja toimintatapojen auttavan luomaan ilmapiiriltään turvallisen, muita kunnioittavan ja yhteisvastuullisen oppimisympäristön. Erilaisten tunteiden näyttäminen ja kysymysten esittäminen on sallittua turvallisessa ilmapiirissä. Varhaiskasvatushenkilöstö vastaa lasten kysymyksiin sekä auttaa lapsia tunteiden ilmaisussa ja itsesäätelyssä. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 33.)

3.1 Sosiaalinen kompetenssi

Poikkeus (2013) kertoo, että lapsen sosiaalinen kompetenssi muodostuu itsesäätelystä, tunnetaidoista, sosiokognitiivisista taidoista, sosiaalisista taidoista sekä kiintymyssi-teistä ja osallisuudesta. Pulkkinen (1996) mukaan sosiaalisen käyttäytymisen positiivinen perusta on konstruktivisuus, johon sisältyy mielihoiteiden ja tunteiden hallinta

sekä pyrkimys omien ja toisten toiveiden yhteen sovittamisesta monipuolisessa yhteistoiminnassa. Tästä syystä sosiaalisesti taitavat lapset ovat usein suosittuja kaveripiirissään. Heille ystävyysuhteiden solmiminen on helppoa, kuten myös niiden ylläpitäminen kahdenkeskisessä kanssakäymisessä sekä ryhmätilanteissa. Ominaista heille on myös se, että he pystyvät vaihtamaan toimintastrategiaansa joustavasti tilanteen mukaan. (Nurmi ym. 2015, 60.)

Lapsi pystyy hahmottamaan aiempaa paremmin ympäristönsä tapahtumia iän myötä sekä myös kuvaamaan niitä kielellisesti. Kielitaito tekee myös mahdolliseksi uudenlaisen sosiaalisen kanssakäymisen, mikä näkyy innokkuutena käynnistää mielikuvitus- ja roolileikkejä yhdessä muiden lasten kanssa. Lapsi tuntee ryhmässä yhteenkuuluvuutta ja ymmärtää sosiaalisten suhteiden pysyvyyttä. Joitakin lapsia hän alkaa pitää ystävinään. Ystävyysuhteet ovat intensiivisempiä kuin toverisuhteet ja sisältävät enemmän molemminpuolista kiintymystä sekä vastavuoroisuutta. Myös tunteiden jakamista, katseita, hymyjä, puhetta ja koskettelua esiintyy enemmän ystävyys- kuin toverisuhteissa. Lapsi alkaa arvioimaan oman käyttäytymisensä seurauksia leikki-tilanteissa vähitellen. Kun lapsi lähestyy esikouluikää, hän pystyy vastavuoroiseen kanssakäymiseen, kuten ottamaan huomioon toisten ehdotuksia ja mielipiteitä ja vastaamaan niihin, muuttamaan käyttäytymistä niin pyydettyä, odottamaan vuoroaan sekä jakamaan tavaroitaan toisten kanssa. Lasten leikit ovat erinomainen mahdollisuus harjoitella näitä asioita. (Nurmi ym. 2015, 60–61.)

3.2 Sosiaaliset taidot

Howes (2009) kirjoittaa, että sosiaaliset taidot tarkoittavat niitä valmiuksia, joilla lapsi kykenee ratkaisemaan ongelmia arkipäivän tilanteissa sekä saavuttamaan henkilökohtaisia päämääriään päätyen positiivisiin seurauksiin, kuten siihen, että lapsi on aloitteellinen, tekee ehdotuksia ja pääsee mukaan leikkiin. Nämä asiat edellyttävät lapselta empatiakykyä eli taitoa havainnoida toisten tunteita, ajatuksia ja aikomuksia sekä kykyä arvioida ja ennakoida oman toimintansa seurauksia. Myös lapsen kyky ymmärtää omia tunteita sekä niiden ilmaiseminen tilanteeseen sopivalla tavalla ovat tärkeitä taitoja. Lapsen onnistuminen näissä taidoissa on yhteydessä hänen minäkuvaansa, kognitiivisiin taitoihinsa sekä asemaansa ryhmässä. (Nurmi ym. 2015, 60.) Lapset osoit-

tavat auttavaisuutta ja yhteistyötaitoja jo varhain: neuvottelutaidot, sujuva kanssakäyminen muiden kanssa sekä toisten kuunteleminen ovat tärkeitä sosiaalisia taitoja (Järvinen & Mikkola 2015, 28).

Vanhemmilla ja perheen vuorovaikutusmalleilla on keskeinen rooli sosiaalisten taitojen oppimisessa. Parke (2004) kertoo, että vanhempien kautta välittyy suoria ja epäsuoria vaikutuksia. Suoraa vaikuttamista ovat toiminnot, joissa vanhemmat pyrkivät vahvistamaan lapsen sosiaalisia taitoja järjestämällä esimerkiksi tilanteita, joissa lapsi kohtaa muita lapsia tai ystäviään. Aikuinen voi myös tarkkailla leikki-tilanteita sekä tarvittaessa puuttua niihin esimerkiksi auttamalla ristiriitatilanteissa tai neuvottelemalla leikin toteuttamisen vaihtoehtoista. Kalliala (2008) kirjoittaa, että aikuisen muukaantulo sekä leikillinen yhteistoiminta ovat lapsille avain uusiin oppimismahdollisuuksiin, joita he voivat itse kehittää omissa leikeissään eteenpäin. Aikuisen täytyy kuitenkin olla valppaana, ettei hän ota liian ohjaavaa roolia leikin kulussa ja tällä tavoin estä lasten aloitteellisuutta ja kekseliäisyyttä. LaFrenieren & Stroufen (1985) mukaan epäsuorasti sosiaalisten taitojen oppimiseen vaikuttaa muun muassa perheen ilmapiiri ja vanhempien keskinäiset sekä lasten ja vanhempien väliset vuorovaikutussuhteet. Turvallisesti vanhempiensa kiintyneet lapset solmivat ystävyys-suhteita helpommin, ratkaisevat ongelmia rakentavammin sekä kykenevät vastavuoroisiin suhteisiin kavereiden kanssa, kun ristiriitaisesti ja välttelevästi kiintyneille lapsille tämä on hankalampaa. (Nurmi ym. 2015, 61.)

3.3 Vertaisryhmät ja -suhteet

Laddin (2005) mukaan kehityspsykologinen määritelmä vertaisille ja vertaisryhmille on lasten ryhmä, jossa on saman ikäisiä ja kehitykseltään samalla tasolla olevia lapsia. Vandell (2000) kuvaa vertaisryhmää lapsen kehityksen kontekstiksi, jossa lapsi voi tuoda esille kyvykkyyttään sekä kehittyä perustaidoissaan. Lapselle tarjoutuu mahdollisuus solmia ystävyys-suhteita sekä kuulua ryhmään, kun lapsi on kehitykseltään samantasoisien sekä yleensä myös saman ikäisten parissa. (Neitola 2013, 105.) Kuitenkaan lapselle ei ole aina helppoa toimia ryhmässä. Lapsella on oikeus kasvattajan apuun, kun lapsi sitä tarvitsee. (Järvinen & Mikkola 2015, 29.)

Suuri osa suomalaisista lapsista osallistuu jo toisesta ikävuodesta alkaen ryhmämuotoiseen päivähoitoon perhepäiväkodissa tai päiväkodissa subjektiivisen päivähoito-oikeuden myötä. Lapsen kokemukset vertaisryhmästä alkavat siis varhain. Kun lapsi kasvaa, vertaisryhmä ja kaveripiiri saavat yhä tärkeemmän roolin niin päiväkodissa, kotipihassa, harrastuksissa kuin koulussakin. Koska jo päiväkotikäiset lapset viettävät suurimman osan päivästään vertaisryhmässä, on lapsen sosiaaliseen maailmaan kuuluvien muiden lasten merkitystä pienelle lapselle tarpeellista selvittää. Erityisen tärkeää olisi tutkia vertaisryhmästä syrjäytymistä ja sen merkitystä lapsen psykososiaaliselle kehitykselle. (Laine 2002, 13.)

Parkhurst & Hopmeyer (1999) kertovat, että päiväkotikäinen lapsi haluaa ystäviä, joiden kanssa leikkiä, puuhailia sekä jakaa iloa ja mielikuvitusta. Yhdessä toimiminen muodostaa me-henkeä ystäväysten välille vastakohtaksi muille. Hyvien ystävyysuhteiden on havaittu helpottavan lapsen sopeutumista uusiin tilanteisiin, esimerkiksi päiväkodista kouluun siirryttäessä. Uudessa ja jännittävässä elämäntilanteessa ystäväysten toisilleen antama tuki vahvistavat heidän selviämisen, turvallisuuden ja pätevyys tunteitaan. Lapsilla, joilla taas on paljon konflikteja ystävyysuhteissaan, on vaikeuksia kouluun sopeutumisessa. Lasta tukevat ystävyysuhteet näyttävät myöhemminkin helpottavan esimerkiksi koulun siirtymävaiheissa, kuten myös ennustavan suosioasemaa ja positiivisia asenteita ystäviä kohtaan sekä ehkäisevän psykososiaalisia ongelmia. (Laine 2002, 16–17.)

3.3.1 Yhteisöllisyys vertaisryhmässä

Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan tunnetta yhteisöön kuulumisesta, joka perustuu ihmisen kokemukseen sekä yhteisön merkitystä yksilölle ja hänen tarpeidensa toteutumiseksi. Lasten osallisuuden ja ryhmään kuulumisen kokemusten vahvistamisessa yhteisöllisyys on oleellista. Yhteisöllisyyden toivotaan myös vaikuttavan muun muassa kiusaamisen ja syrjäytymisen ehkäisemisessä. Koivulan väitöskirjatutkimuksessa (2010) päiväkodin lapsiryhmän yhteisöllisyys osoittautui merkitykselliseksi ryhmään kuulumisen tunteen, ystävyysuhteiden, laadukkaan vuorovaikutuksen sekä yhteisöllisen oppimisen kehittymisen kannalta. Tutkimuksessa osoittautui yhteisöllisyyden kehittymisen olevan kaiken kaikkiaan pitkäkestoinen prosessi. (Koivula 2013, 19–20.)

Ikonen (2006) kertoo pienten lasten saavan ensimmäisen kokemuksen yhteisöllisyydestä päiväkodin vertaisryhmässä: millaista on olla yhteisön jäsen, miltä tuntuu kuulua yhteisöön, miten jäsenyys saavutetaan ja minkälaisia haasteita jäsenyys sisältää (Koilu 2013, 22). Salmivallin (2005) mukaan yhteisöt tarjoavat lapselle vastavuoroisia ystävyysuhteita sekä ajanvietteen, kumppanuuden ja johonkin kuulumisen tunteen lisäksi myös opettelua yhdessä toimimisesta, kompromissien tekemisestä, oman paikan ottamisesta ja jämäkkyudesta. Yhteisöissä tapahtuu sosiaalista vertailua, jonka myötä lapsi voi oppia itsestään ja rakentaa minäkuvaansa. Lapsen sosiaalinen status siis liittyy oleellisesti yhteisöön kuulumiseen. Lapsen asemaan yhteisössä voi vaikuttaa myös pinnalliset asiat, esimerkiksi ulkonäkö, liikunnallisuus, motoriset taidot sekä fyysiset poikkeavuudet. (Ahonen, Majoinen & Marjanen 2013, 48–49.)

Lapselle yhteisön merkitys on konkreettisimmillaan lapsen hakeutumista pienyhteisöihin, jossa lapset tekevät rajausta juuri sen hetkisestä yhteisöstä ja puhuvat ”meistä”. Kasvattajien tulisi korostaa koko ryhmän yhteenkuuluvuutta niissä tilanteissa, joissa lasten me-puhe on toisia syrjäävää tai loukkaavaa. Lapset muodostavat luontaisesti pienyhteisöjä, joten kasvattajaa tarvitaan myös siihen, että ryhmästä saataisiin yksi iso yhteisö. (Ahonen ym. 2013, 66.)

3.3.2 Vertaisryhmän merkitys lapsen kehitykselle

Costin & Jones (1992) mukaan lapsi kokee vertais- ja ystävyysuhteensa yhä tärkeämmiksi iän lisääntyessä ja vanhemmista irrottautuessa. Vertaisryhmillä ja ystävyysuhteilla on osoitettu olevan selvä yhteys lapsen psykososiaaliseen kehitykseen laajan kehitypsykologisen tutkimuskirjallisuuden avulla. Vuorovaikutussuhteet tarjoavat juuri sen ympäristön, jossa perustaidot ja kyvyt kehittyvät. Ne myös tarjoavat lapselle välttämättömät emotionaaliset sekä kognitiiviset resurssit, joiden avulla hän sopeutuu sosiaaliseen maailmaan sekä pystyy toimimaan siinä. (Laine 2002, 15.)

Lapsen kehitystä tukee hyvä sosiaalinen verkosto. Kun lapsi kokee olevansa vertaisryhmässään hyväksytty ja pidetty, se tukee hänen kehitystään. Jos lapsi taas kokee olevansa ei-hyväksytty ja ei-pidetty, se on hänen kehitykselleen riskitekijä. Myönteiset kokemukset vertaisryhmässä antavat lapselle kokemuksen ryhmään kuulumisesta ja

kehittävät lapsen itsetuntemusta ja itsetuntoa. Vertaisryhmän hyväksyntä tukee myös lapsen sopeutumista päiväkodissa ja koulussa. Pelkkä kaveri- ja ystävyys-suhteiden olemassaolo ei kuitenkaan takaa myönteistä kehitystä, vaan kehitys riippuu suhteiden ominaisuuksista ja laadusta. Samuelsson ym. (1996) kertoo, että mikäli lapsi kokee tyytymättömyyttä, konflikteja sekä negatiivisia kontakteja sosiaalisessa verkossaan, hänen käyttäytymisessään on myös ongelmia. (Laine 2002, 15–16.)

Lapsen sosiaalinen status vertaisryhmässä määrää pitkälti hänen kokemansa vuorovaikutuksen laadun ryhmän jäsenten kesken ja yleensä myös mukaanpääsyn yhteisiin toimiin. Lapsen asema vertaisryhmässä on merkityksellinen, sillä se liittyy useisiin lapsen kehityksellisiin prosesseihin, kuten sosiaalisiin taitoihin ja lapsen sisäisiin ja ulkoisiin ongelmiin. Se säätelee samalla lapsen liikkumatilaa ryhmässä: suosikeilla on laajat vaikutus- ja toimintamahdollisuudet, kun syrjään jääneillä ja torjutuilla lapsilla taas mahdollisuudet ovat vähäisemmät. (Laine 2002, 16.)

3.3.3 Lapsiköyhyyden vaikutus vertaissuhteisiin

Lapsiköyhyys on noussut aikaisempaa vahvemmin mukaan hyvinvointipolitiikan keskusteluihin. Lapsen taloudelliset resurssit rajaavat mahdollisuuksia toimia lapseen kohdistuvien odotusten mukaisesti, jolloin myös lapsi muodostaa käsityksensä eriarvoisuudesta. Sosiaaliset suhteet ovat yksi tärkeimmistä lasten köyhyyden ja vähävaraisuuden kokemuksiin liittyvistä asioista. Lapsi käy sosiaalista kanssakäymistä vertaisryhmässä, jossa taloudellisten resurssien niukkuuden merkitys tulee esille – varsinkin niiden lasten kanssa, joilla on parempi taloudellinen tilanne. Kuluttamisen kautta lapset määrittelevät, millaisia lasten tulee olla keskinäisissä vertaissuhteissaan. Lapset käyttävät tavaroita sosiaalisten suhteiden ylläpitämiseen sekä niiden avulla viestittään ryhmän yhteenkuuluvuutta, valtaa, statusta ja arvostuksia. Köyhyydessä elävät lapset voivat kokea ulkopuolisuuden tunteita, ulos suljetuksi ja kiusatuksi tulemista, osattomuutta, syrjäytymistä sekä häpeän tunteita. Kun lapsi ei voi hankkia esimerkiksi samoja tavaroita, tai harrastaa samoja asioita kuin muut, voi lapselle syntyä pelot epäonnistumisesta ja vertaisryhmästä ulos suljetuksi tulemisesta. Nämä taas synnyttävät emotionaalista huolta ja uupumusta. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 14–16.)

4 LAPSEN LEIKKI

Leikki on varhaiskasvatuksen työtapa ja osa pedagogista toimintaa. Varhaiskasvatuksen tulee tarjota lapsille mahdollisuuksia erilaisiin leikkeihin, jotka edistävät lapsen kehitystä, oppimista ja hyvinvointia. Leikkiminen on lapsen tapa olla, elää ja hahmottaa maailmaa. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 38–39.)

Hughes (2010) kertoo, että leikki on sisäisesti motivoitunutta toimintaa, johon lapsi luontaisesti ja vapaaehtoisesti suuntautuu. Kun lapsi leikkii, hän tutustuu ympäristöönsä, oppii uusia asioita sekä jakaa kokemuksiaan toisten kanssa. Leikki on erityinen toiminnan muoto, jossa lapsi harjoittelee vuorovaikutusta, omien tavoitteiden asettelua sekä kehittää keskinäisiä suhteita muihin lapsiin. Lapselle tärkeää on ennemminkin leikin tuottaman toiminnan ja keksimisen ilo kuin sen lopputulos. Leikkien sisällöt ja toteutustavat monipuolistuvat iän myötä, kun sosiaaliset, motoriset ja tiedolliset taidot kehittyvät. (Nurmi ym. 2015, 64; Helenius & Korhonen 2017, 71.)

Leikillä on keskeinen merkitys alle kouluikäisten lasten elämässä, joten on tärkeää tietää, millaisia keinoja lapsi käyttää pyrkiessään mukaan leikkiin. On havaittu, että sellaiset lapset, jotka pääsevät mukaan leikkiin, tarkkailevat sosiaalisia vihjeitä ja sovitavat oman toimintansa niihin esimerkiksi tekemällä leikkiin liittyvän huomautuksen tai ehdotuksen. Heidän on myös huomattu olevan sitkeitä ja innokkaita pyrkimyksessään. On kuitenkin tärkeää, että lapsen käytös ei ole liian tunkeilevaa tai häiritse jo käynnissä olevaa leikkiä. Tällaisessa tapauksessa leikkijät torjuvat tulijan nopeasti. Kun lapsi leikkii, hän oppii olemaan yhteistoiminnassa muiden kanssa, muodostamaan ystävyys-suhteita sekä tarkastelemaan asioita muiden ryhmän jäsenten näkökulmasta. Lasten oleellinen leikin edellytys on kyky ymmärtää ja havaita, mitä muut kokevat. Leikki ei pelkästään heijasta, vaan myös edistää sosiaalisten taitojen kehittymistä. (Nurmi ym. 2015, 61, 69.)

Vapaassa leikissä lapset toteuttavat omia tavoitteitaan ja pääsevät vaikuttamaan itse leikin kulkuun. He päättävät, mistä leikki alkaa, mihin he ryhtyvät sekä miten leikki loppuu. He päättävät myös siitä, kenen kanssa leikkivät ja kuka leikkiin voi osallistua.

Lasten vapaalle leikille asettavat reunaehdot kuitenkin myös päivähoiton yleiset pedagogiset säännöt, lasten ohjauksen taso sekä ikävaihe. (Helenius & Korhonen 2017, 71.)

4.1 Leikin moninaisuus

Leikin aloittamisen suhteen on eroja lasten välillä. Monesti leikki käynnistyy spontaanisti. Aluksi lapsi tutkii esillä olevia leluja, kommentoi niitä ja alkaa järjestellä leluja haluamallaan tavalla samalla kertoen aikuiselle, mitä hän tekee. Lapsen leikin aloitustapaan olisi hyvä kiinnittää huomiota, jos leikin käynnistymisessä on toistuvasti vaikeuksia, se loppuu nopeasti tai lapsi kyselee koko ajan, mitä hän voisi tehdä. (Nurmi ym. 2015, 69–70.)

Kolmivuotiaat ja sitä vanhemmat lapset leikkivät rakenteluleikkejä. Sen ikäisten rakentelut ovat vielä kuitenkin lyhytkestoisia, kun taas esikouluikäiset voivat viihtyä pitkäänkin saman rakennelman parissa. Myös roolileikkejä alkaa esiintyä kolmivuotiaana, mutta suunnittelu leikeissä on vielä vähäistä. Esikouluikäiset sen sijaan osaavat jo suunnitella roolijakoa sekä leikkivälineiden valintaa ennen leikin alkua. Viisivuotiaat lapset ovat kiinnostuneita sääntöleikeistä, joita ovat esimerkiksi muisti-, kortti- ja lautapelit. Näissä leikeissä lasta kiehtoo vuorottelu ja tietynlainen kaava, jonka mukaan pelissä edetään. (Nurmi ym. 2015, 65, 67–68.)

Luovuus ja mielikuvituksen käyttö ovat luonnollinen osa lapsen leikkiä. Rikas mielikuvitus lisää kekseliäisyyttä leikin sisältöjen sekä leikkivälineiksi sopivien tavaroiden valinnassa. Ristiriitatilanteet ovat myös osa lasten leikkiä: lapset voivat kinastella esimerkiksi jonkin lelun käytöstä. Aggressiivista toimintaa välttämällä ja ristiriitojen ratkaiseminen toisia kuuntelemalla lisää leikkijöiden innostusta ja tekee mahdolliseksi leikkiteeman toteuttamisen sovitulla tavalla. Leikkiteemojen valinta sekä toteutustapa paljastavat asioita, jotka ovat lapselle tärkeitä henkilökohtaisesti ja koskettavat häntä emotionaalisesti. Lapsen käyttäytymisen taustalla olevista ongelmista voivat olla merkkejä samojen teemojen toistuminen, suora tai epäsuora aggressiivinen käytös leikissä, kaavamainen leikin kulku, puutteelliset ongelmien ratkaisukeinot sekä heikko ristiriitojen sietokyky. (Nurmi ym. 2015, 70.)

4.2 Leikin havainnointi

Varhaiskasvatushenkilöstön tulee havainnoida ja dokumentoida lasten leikkiä. Leikin havainnoinnin avulla henkilöstöllä on ymmärrystä lasten ajattelusta ja kiinnostuksen kohteista sekä heidän tunteistaan ja kokemuksistaan. Henkilöstön tulee keskustella huoltajien kanssa leikin merkityksestä ja lasten leikkeihin liittyvistä havainnoista. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 39–40.)

Leikin kautta heijastuu kokonaisvaltaisesti lapsen motoriset, tiedolliset sekä sosiaaliset taidot. Kun tarkastellaan leikkiä, saadaan tietoa esimerkiksi lapsen kielenkäytöstä, tiedonkäsitteystä, tarkkaavaisuudesta sekä kyvystä muodostaa sisäisiä mielikuvia. Lasten leikkikäyttäytymisessä heijastuu myös lapsen kognitiivinen tyyli eli se, miten hän lähestyy sosiaalisia tilanteita ja miten toimii niissä. (Nurmi ym. 2015, 69.)

Kun seuraa lasten leikkiä, voi tehdä havaintoja siitä, millaisia teemoja lapsi leikilleen valitsee: ovatko ne hetkellisiä, nopeasti vaihtuvia vai pitkäkestoisia, jolloin leikki jatkuu saman teeman ympärillä koko leikkituokion ajan. Havainnoimalla leikkiä voi saada myös tietoa siitä, toimiiko lapsi ikätasonsa mukaisesti kielenkäytöltään, liikkumiseltaan, tilan hahmottamiseltaan sekä sosiaaliselta kanssakäymiseltään muiden leikkijöiden kanssa. (Nurmi ym. 2015, 70.)

Haluttaessaan muodostaa luottamuksellisen suhteen lapseen, voidaan käyttää apuna leikkiä. Ujo ja hiljainenkin lapsi voi vapautua leikkiessään hetken aikaa hänelle varatuilla leikkivälineillä. Leikki on hyvä tapa arvioida lapsen kehitystä, ja se on myös hyvä väline opetukseen ja kuntoutukseen. Havainnoimalla leikkikäyttäytymistä aikuisen on myös helpompi tunnistaa lapsen tarpeita, voimavaroja sekä kognitiivista tyyliä, millä hän lähestyy uusia tilanteita. (Nurmi ym. 2015, 69–70.) Nurmi ym. (2015, 69) kuitenkin mainitsee, että Pellegrinin (2001) mukaan havaintojen tekoa varten tarvitaan useita eri tilanteita, sillä lasten leikin sisältö ja laatu voivat vaihdella paljonkin esimerkiksi lapsen vireystilan, leikitovereiden ja leikkipaikan mukaan.

4.3 Kasvattajan vastuu leikissä

Leikki kertoo lapsen kasvuympäristön ominaispiirteistä, kuten esimerkiksi lapsen emotionaalista kiintymyssuhdetta hoitajaansa sekä aikuisen tapaa tukea ja rohkaista leikkikäyttäytymistä. Hoitajaansa luottava lapsi on usein myös halukas tutustumaan ympäristöönsä sekä olemaan vuorovaikutuksessa muiden lasten kanssa. Aikuinen voi tehdä lapsen leikkikokemuksesta monipuolisemman suunnitteleamalla leikkiä yhdessä lapsen kanssa. Aikuisen antama myönteinen huomio lapselle sekä leikkiin mukaantulo on merkityksellistä ja vahvistaa lapsen itsetuntoa. Aikuisen tehtävä yhteisleikissä on tukea lasten keskinäisiä suhteita sekä varmistaa, että he saavat onnistumisen kokemuksia ryhmässä. (Nurmi ym. 2015, 70.) Kun kasvattaja tuntee lapset ja tiedostaa lasten mielenkiinnon kohteet, kasvattaja voi ohjata lapsia yhteiseen toimintaan, jolleivät lapset itse keksi yhteistä mieluista toimintaa. Näin toimintaan saadaan mukaan myös ne lapset, jotka jäävät yhteisöjen ulkopuolelle sekä heidän asemansa parantuu. (Ahonen ym. 2013, 66.)

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) mukaan lapsilla ja henkilöstöllä on mahdollisuus yhdessä tekemisen ja leikin ilon kokemukseen. Lapsille ja henkilöstölle mahdollistetaan keskittymisen leikkiin. Leikkiin kannustavassa toimintakulttuurissa kannustetaan kekseliäisyyteen, mielikuvituksen käyttöön, omaan ilmaisuun sekä luovuuteen, sillä leikki saa näkyä ja kuulua. Henkilöstö tunnistaa, jos leikissä on rajoittavia tekijöitä, sekä kehittää toimintatapoja ja oppimisympäristöjä, jotka edistävät leikkiä. Henkilöstön tulee turvata leikin edellytykset ja ohjata sitä sopivalla tavalla. Henkilöstön tehtävänä on myös huolehtia, että jokaisella lapsella on mahdollisuus osallistua yhteisiin leikkeihin omien taitojensa ja valmiuksiensa mukaisesti. Henkilöstö tukee suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti lapsen leikin kehittymistä esimerkiksi ohjaamalla leikin ulkopuolella tai olemalla mukana leikissä. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30, 38.)

5 OULUN VARHAISKASVATUS

Oulun kaupungilla on käytössä Opetushallituksen laatiman varhaiskasvatussuunnitelman rinnalla oma varhaiskasvatussuunnitelma. Oulun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma on laadittu Opetushallituksen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden ja varhaiskasvatustlain pohjalta. Oulun kaupungin linjaukset sekä valtakunnalliset varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ovat esillä samassa asiakirjassa. (Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin linjaukset.)

Varhaiskasvatussuunnitelma eli vasu on luotu suunnitelmaksi, joka ohjaa yhteisesti erilaisten toimintamuotojen työtä (Oulun kaupunki. Varhaiskasvatussuunnitelma. Oulun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma). Kaupungilla on käytössä kaikille toimintamuodoille yhteinen toimintasuunnitelmapohja. Toimintasuunnitelma on varhaiskasvatussuunnitelmaa tarkentava vuosittainen suunnitelma. Oulun varhaiskasvatussuunnitelma huomioi paikallisen esiopetuksen opetussuunnitelman ja perusopetuksen opetussuunnitelman. Paikallisissa suunnitelmissa on otettu lisäksi huomioon lapsia, nuoria ja lapsiperheitä koskevia muita paikallisia suunnitelmia. Kyseisiä suunnitelmia ovat esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma sekä toiminnallisen tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden suunnitelmat. (Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin linjaukset.)

Oulun varhaiskasvatus on saanut arvoperustansa Oulun kaupunkistrategiasta. Rohkeus, reiluus ja vastuullisuus ovat arvoja, jotka ovat varhaiskasvatuksen toiminnan keskiössä. Kuviossa 1 on esitetty Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvot. (Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin linjaukset.)

Rohkeus	Reiluus	Vastuullisuus
<ul style="list-style-type: none"> • Tuemme lapsen itsetuntemuksen ja itsearvostuksen kehittymistä, taitamisen tunnetta. • Rohkaisemme lasta kehittämään omia vahvuuksiaan • Luomme turvallisen, innostavan ja kannustavan ilmapiirin, jossa on ilo oppia. • Aikuisten toiminta on ammatillista. Aikuinen omalla esimerkillään vaikuttaa lasten hyvinvointiin ja asenteisiin. 	<ul style="list-style-type: none"> • Jokainen lapsi saa olla yksilö, jota kunnioitamme ja kuuntelemme. • Kohtelemme jokaista tasa-arvoisesti ja oikeudenmukaisesti, erilaisuutta arvostaen ja kunnioittaen. • Yhteistyömme perheiden kanssa on avointa, luottamuksellista ja jokaisen perheen arvoja ja kulttuuria kunnioittavaa 	<ul style="list-style-type: none"> • Turvaamme lapselle parhaat kasvun ja oppimisen edellytykset, havainnoimalla ja vastaamalla herkästi lapsen tarpeisiin. • Jokaisella on vastuu siitä, että kaikilla on hyvä olla, puolustamme heikompaa ja puutemme kiusaamiseen. • Harjoittelemmme vastuullisesti toimimista päivittäin kaikissa arjen toiminnoissa ja opimme tekemään kestävän kehityksen valintoja • Aikuinen on aidosti läsnä lapselle.

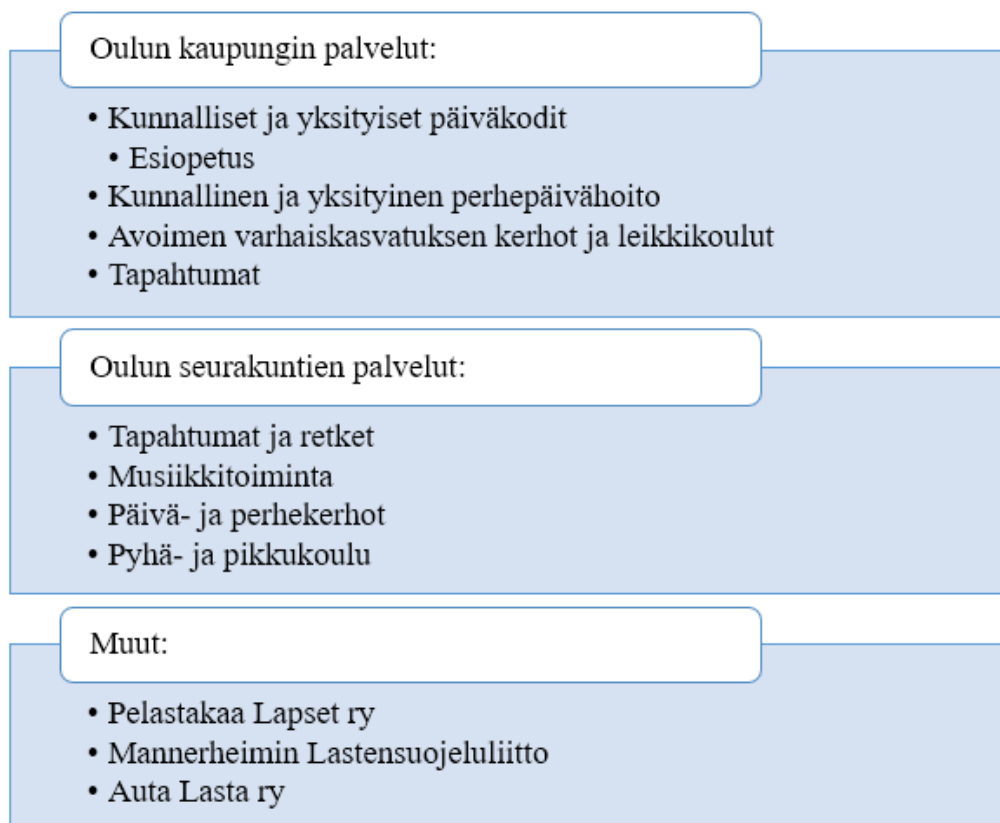
KUVIO 1. Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen ja esiopetuksen arvot. (Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin linjaukset.)

Oulun kaupunki on aloittanut Lapset puheeksi -menetelmän käyttämisen. Kyseessä on keskustelu, jossa käydään läpi lasta koskevia asioita ja sen tavoitteena on edistää lapsen hyvinvointia. Menetelmään osallistuminen on vapaaehtoista. Huoltajille kerrotaan menetelmästä varhaiskasvatussuunnitelmakeskustelun yhteydessä. (Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin linjaukset.)

5.1 Oulun varhaiskasvatuksen palvelut

Oulun kaupunki tarjoaa Oulussa jokaiselle lapselle vähintään 20 tuntia varhaiskasvatusta viikossa. Huoltajan työssäkäynti tai opiskelu oikeuttavat lapselle kokopäiväisen varhaiskasvatuksen. Päiväkodin lisäksi perheillä on mahdollisuus varhaiskasvatukseen perhepäivähoidossa. (Oulun kaupunki. Hakeminen, maksut ja irtisanominen.)

Kunnallisen varhaiskasvatuksen rinnalla Oulusta löytyy myös yksityinen päivähoito ja perhepäivähoito. Oulun seurakuntien varhaiskasvatus tarjoaa myös monipuolista toimintaa ja kohtaamisia lapsille ja lapsiperheille (Oulun seurakunnat. Toimintaa ja kohtaamisia lapsille ja lapsiperheille). Alla olevasta kuvioista näkyy tarkemmin Oulun alueen palveluita alle kouluikäisille lapsille ja lapsiperheille.

KUVIO 2. Palveluita alle kouluikäisille lapsille ja lapsiperheille Oulussa. (Oulun seurakunnat. Toimintaa ja kohtaamisia lapsille ja lapsiperheille; Oulun kaupunki. Päivähoito ja esiopetus.)

Lapsille löytyy Oulusta myös kolmannen sektorin palveluita sekä paljon harrastusmahdollisuuksia ja erilaisia urheilumuotoja. Oulussa toiminut LAPANEN-hanke päättyi vuoden 2016-2017 vaihteessa, mutta kaupungista löytyy sen tarjoamia palveluita kuten perheliikuntaa ja lelu-uintia alle kouluikäisille lapsille. LAPANEN-hanke oli tarkoitettu lapsille ja lapsiperheille ja sen tavoitteena oli sosiaalisen syrjäytymisen ehkäisy liikunnan avulla. (Oulun kaupunki. Liikunta ja ulkoilu. LAPANEN-hanke.)

Lapsuus.ouka.fi nettisivuilta löytyy lapsiperheiden asiat samalta sivustolta. Kyseessä on sivusto, josta löytyy laaja kattaus Oulun eri palveluista lapsiperheille. Nettisivuilta löytyy myös ajankohtaista toimintaa ja tapahtumia. (Lapsuus.ouka.fi.) Sivuston aikajanalta pystyy tarkistamaan muun muassa kaupungin tarjoaman 4- ja 5-vuotiaiden neuvola-ajat (Lapsuus.ouka.fi. Aikajana.).

5.2 Kasvatuskumppanuus ja -yhteistyö sekä katsomuskasvatus

Kirkon varhaiskasvatuksen keskiössä on kasvatuskumppanuus (Valtonen & Sutinen 2016, 15). Kasvatuskumppanuudella tarkoitetaan perheen ja kasvattajan sitoutumista yhteistyöhön tukien lapsen kasvua, kehitystä ja oppimisprosesseja (Kirkkonummi. Kasvatuskumppanuus). Seurakuntien kasvatuskumppanuus on perheen ja seurakuntien välistä vuorovaikutusta, läsnäoloa sekä rinnakkaiseloä (Valtonen & Sutinen 2016, 15). Oulun seurakunnat pitävät kasvatuskumppanuutta varhaiskasvatuksensa keskiössä ja se ohjaa heidän kaikkea toimintaansa (Oulun seurakunnat. Päiväkerhoihin ilmoittautuminen on alkanut).

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) puhutaan huoltajien kanssa tehtävästä yhteistyöstä, jolla on tärkeä merkitys varhaiskasvatuksessa. Tavoitteena on, että huoltajat ja henkilöstö sitoutuvat yhdessä lasten terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseen. Kasvatusyhteistyötä tukevat luottamuksen rakentaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus ja keskinäinen kunnioitus. (Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 34.)

Uudessa varhaiskasvatussuunnitelmassa puhutaan katsomuskasvatuksesta uskonnollis-katsomuksellisen orientaation sijaan, jonka toteuttamisen vastuu on varhaiskasvatuksen henkilöstöllä. Katsomuskasvatus on yleissivistävää ja se sisältää kaikki lapsiryhmässä esiintyvät uskonnot ja muut katsomukset, myös uskonnottomuuden. Katsomuskasvatuksen tavoitteena on lasten valmiuksien tukeminen eri katsomusten ymmärtämisessä ja kunnioittamisessa. Monille seurakunnille uusi varhaiskasvatussuunnitelma merkitsi vanhojen ja tuttujen yhteistyömuotojen muuttumista päiväkotien kanssa. Esimerkiksi Oulun alueella suosittu pikkukirkot ovat lopettaneet toimintansa uuden vasun myötä (Rauhan tervehdys 2018). Yhteistyö päiväkotien kanssa ei ole ko-

konaan loppunut, vaikka vanhat yhteistyömuodot ovat loppuneet. Seurakunta voi toimia päiväkodeille oppimisympäristönä näkökulmana kulttuuriperinne. Seurakunta voi tarjota päiväkodeille tutustumisia esimerkiksi hautausmaahan sekä kirkkoon tai käydä opettamassa tunnekasvatusta lapsille. Uskonnollisia tilaisuuksia varten päiväkodin pitää pyytää lasten huoltajilta lupa lapsen osallistumiseen. (Sakasti. Vasu2017.)

6 TUTKIMUKSEN TARKOITUS, TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYS

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää syitä 4–5-vuotiaiden lasten syrjäytymiselle Oulun kaupungin päiväkodeissa. Tutkimuksen tavoitteena on kartoittaa syitä lapsen syrjäytymiselle ja ymmärtää se ilmiönä sekä tarjota tietoa lasten syrjäytymisestä päiväkotien työntekijöille.

Opinnäytetyössämme on yksi tutkimuskysymys. Tutkimuskysymyksen avulla kartoitamme syitä lapsen syrjäytymiselle. Tutkimuskysymys: Mistä syistä 4–5-vuotiaat lapset voivat syrjäytyä Oulun kaupungin päiväkotien ryhmissä?

7 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Teimme tämän opinnäytetyön yhteistyössä Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen kanssa. Tarkoituksena on tarjota päiväkodin työntekijöille tietoa pienten lasten syrjäytymisestä. Tutkimus on tehty ainoastaan Oulun kaupungin päiväkodeille, joten yksityiset päiväkodit ja perhepäivähoito on jätetty kyselystä pois. Syrjäytymistä tutkitaan Webropol-kyselystä saatujen vastauksien sekä ajankohtaisen teorian avulla.

7.1 Opinnäytetyön menetelmät

Opinnäytetyö on tutkimuksellinen opinnäytetyö ja sen tarkoituksena on etsiä vastauksia sekä syitä 4–5-vuotiaiden lasten syrjäytymiselle. Opinnäytetyömme pääpaino on ilmiön ymmärtämisessä, joten tutkimuksemme on kvalitatiivinen eli laadullinen. (Lapin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyön toteuttaminen. Opinnäytetyön toteutuspajoja. Tutkimuksellinen opinnäytetyö.)

Laadullisiksi luokitelluissa tutkimustavoissa lähtökohtana ja tutkimuskohteena on ajatus merkityksen keskeisyydestä. Ihmisten toimintaa katsotaan merkitysvälitteiseksi, ja se on mielekästä niin kulttuurisesti kuin sosiaalisesti. Laadullisessa tutkimuksessa nähdään kulttuurin olevan aina osa ihmisten kokemusta sekä sen kertomista: ihmisen ajatellaan olevan elämismaailmansa kokija tai ainakin kiinnittyvän johonkin aikaan, paikkaan ja tilanteeseen. Tutkijakeskeisyys on myös laadullisen tutkimuksen tärkeä piirre, sillä usein tutkija on keskeinen toimija ja valintojen tekijä tutkimuksessa. Laadullisessa tutkimuksessa ymmärretään tutkimustulokset tulkintana, jotka puolestaan perustuvat jo moneen kertaan tulkittuun. (Karjalainen, Mertala & Ronkainen 2008, 17–18.)

Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen erilaiset piirteet näkyvät opinnäytetyössämme: tutkimuksemme tarkoituksena on kerätä tietoa pienten lasten syrjäytymisestä päiväkodin arjessa ja käytämme tutkimuksessamme induktiivista analyysia eli haluamme löytää yllättäviä seikkoja emmekä lähtökohtaisesti testaa tiettyä teoriaa tai hypoteesia (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 164). Webropol-kyselymme sisältää

useamman avoimen kysymyksen, mikä mahdollistaa tutkittavien, eli päiväkodin työntekijöiden, äänen pääsevän esille. Olemme valinneet kohdejoukon tarkasti ja rajanneet sen tiettyyn ihmisryhmään. Tässä tapauksessa Oulun kaupungin päiväkodin työntekijöihin, jotka työskentelevät 4–5-vuotiaiden lasten parissa. Tutkimamme ilmiön eli syrjäytymisen avaaminen ja selittäminen on olennaista opinnäytetyössämme. Tutkimustehtävän kuvailevalla otteella pystymme esittämään ja kuvaamaan syrjäytymistä ja sen olennaisia piirteitä. (Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyösuunnitelman laatiminen.)

Suoritimme tulosten keräämisen Webropol-kyselyn avulla, mikä lähetettiin jokaiselle tutkimuksesta kiinnostuneelle päiväkodille. Teimme strukturoidun kyselyn, jonka avulla pystyimme itse määrittelemään, minkälaisiin kysymyksiin halusimme vastauksia. Kokosimme Webropol-kyselyn kolmesta pakollisesta monivalintakysymyksestä sekä viidestä avoimesta kysymyksestä, jotka olivat vapaaehtoisia. Mietimme yhdessä Webropol-kyselyn kysymykset ja teimme kyselyn Webropol-sivuilla. Webropol-kysely mahdollisti nopean ja helpon tiedonkeruun ja -annon molemmille osapuolille. Koikeilimme Webropol-kyselylinkin toimivuuden sekä teimme saatekirjeen (Liite 1) päiväkotien henkilökunnalle. Valitsimme kyselyn tiedonkeruumenetelmäksi, koska halusimme syventää saatavaa tietoa ja haluamme korostaa vastaajien subjektiivisuutta. Haluamme, että vastaajat pystyvät vastamaan mahdollisimman vapaasti Webropol-kyselyyn. Kyselyn valinnassa nousi esille myös aiheen tuntemattomuus: emme osanneet tutkimuksen alussa sanoa minkälaista tietoa saamme kerättyä aiheestamme. (Hirsjärvi ym. 2009, 205, 208.)

7.2 Aineiston keruu

Webropol-kysely suoritettiin Oulun kaupungin päiväkotien työntekijöille, jotka työskentelevät 4–5-vuotiaiden lasten parissa. Tutkimuksen kohdejoukkona on Oulun kaupungin päiväkotien 4–5-vuotiaat lapset. Saimme päiväkotien yhteystiedot Oulun kaupungin nettisivuilta, jonne on listattu kaikki Oulun alueen päiväkodit (Oulun kaupunki. Kunnallinen varhaiskasvatus). Webropol-kysely suoritettiin sähköisesti, johon vastasivat päiväkotien hoito- ja kasvatushenkilöstö. Sähköinen kyselylomake tehtiin Webropolin avulla ja linkki lähetettiin päiväkotien johtajille. Webropol-kysely suoritettiin keväällä ja syksyllä 2018, jonka aikana saimme vastaukset 36 eri työntekijältä

neljältä eri alueelta. Tutkimusympäristönä toimi Oulun kaupungin päiväkodit, jotka on jaettu neljään eri alueeseen: pohjoisen alueen kunnalliset päiväkodit, itäisen alueen kunnalliset päiväkodit, keskisen alueen kunnalliset päiväkodit sekä eteläisen alueen kunnalliset päiväkodit. (Oulun kaupunki. Kunnallinen varhaiskasvatus).

Tutkimusta varten haimme tutkimuslupaa Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen johtajalta. Luvan saannin jälkeen pystyimme aloittamaan Webropol-kyselyn lähettämisen päiväkotien johtajille. Emme käsitelleet Webropol-kyselyn suorittamisen aikana arkaluontoista tietoa: kaikki tieto, mitä tarvitsimme Webropol-kyselyn lähettämiseen, oli julkista ja tiedot löytyivät Oulun kaupungin nettisivuilta. Webropol-kysely suoritettiin anonyyminä, joten emme tiedä vastanneista työntekijöistä mitään.

Tutkimuksen alussa soitimme jokaiselle Oulun alueen päiväkodin johtajalle ja kerroimme opinnäytetyöstämme sekä Webropol-kyselystä. Jos päiväkodin johtaja halusi työntekijöidensä osallistuvan Webropol-kyselyyn, lähetimme linkin sekä saatekirjeen päiväkodin johtajalle, joka lähetti kyselyn saatekirjeen kanssa eteenpäin työntekijöille. Kolme päiväkodin johtajaa kieltäytyi Webropol-kyselyyn osallistumisesta. Ensimmäiset Webropol-kyselyt lähetettiin kevään 2018 aikana ja kysely oli auki lokakuun 2018 loppuun asti, joten työntekijöillä oli mahdollisuus vastata kyselyyn oman aikataulunsa mukaan. Halusimme Webropol-kyselylle pitkän vastausajan, sillä välissä oli kesäkausi. Vastaukset kirjautuivat suoraan Webropoliin, josta tarkkailimme säännöllisesti vastauksia. Webropol-kyselyn sulkemisen jälkeen pystyimme tarkastelemaan sekä analysoimaan vastauksia Webropolin avulla.

8 TULOKSET

Webropol-kysely sisälsi yhteensä kahdeksan kysymystä: kolme monivalintakysymystä ja viisi avointa kysymystä (Liite 2). Kolme ensimmäistä kysymystä olivat pakollisia kysymyksiä ja jätimme avoimet kysymykset vapaaehtoisiksi. Suurin osa vastaajista vastasi silti myös avoimiin kysymyksiin. Tulosten analysointi on jaettu alla kahteen eri osaan: ensimmäinen osa käsittelee monivalintakysymyksiä ja toinen osa käsittelee kyselyn avoimia kysymyksiä. Vastaukset löytyvät liitteestä 3.

8.1 Monivalintakysymykset

Webropol-kyselyn ensimmäisessä ja toisessa kysymyksessä kartoitimme päiväkotien ryhmäkokoja ja työntekijöiden määrää ryhmissä. Kenenkään vastaajan ryhmässä ei ollut alle kymmentä lasta, vaan suurin osa vastaajista työskentelivät ryhmissä, joissa on yli 20 lasta. 75 prosenttia vastaajista työskentelivät isoissa yli 20 lapsen ryhmissä ja loput 25 prosenttia työskentelivät 10-20 lapsen ryhmissä (Taulukko 1).

TAULUKKO 1. Lasten määrä päiväkotien ryhmissä (n=36)

Lasten määrä	N	%
0-10	0	0 %
10-20	9	25 %
yli 20	27	75 %

Isojen ryhmien vuoksi suurin osa, eli noin 67 prosenttia vastaajista, työskenteli ryhmässä, jossa työntekijöitä oli kolme tai enemmän. Noin 28 prosenttia vastaajista työskenteli ryhmässä, jossa työntekijöitä oli kaksi. Loput vastaajista työskentelivät ryhmässä yksin (Taulukko 2).

TAULUKKO 2. Työntekijöiden määrä päiväkotien ryhmissä (n= 36)

Työntekijöiden määrä	N	%
0	0	0 %
1	2	5,55 %
2	10	27,78 %
3 tai enemmän	24	66,67 %

Selvitimme vastaajilta Likertin asteikon avulla muun muassa sitä, kuinka paljon ryhmissä esiintyy syrjintää lasten keskuudessa. Asteikolla 1= täysin samaa mieltä, 2= melko samaa mieltä, 3= en osaa sanoa, 4= melko eri mieltä ja 5= täysin eri mieltä.

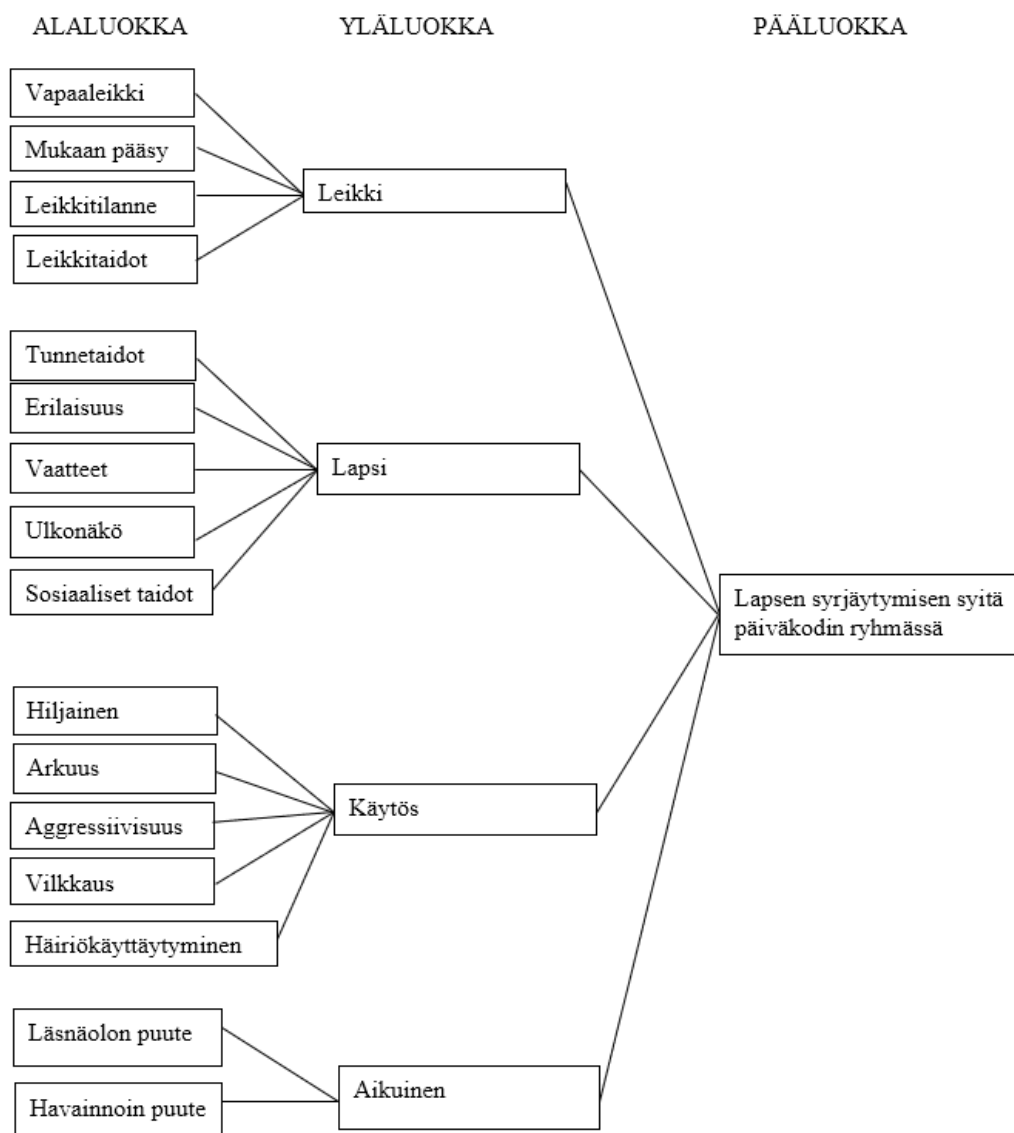
Vastausten perusteella enemmistö työntekijöistä oli joko täysin tai melko samaa mieltä siitä, että oli huomannut syrjintää lasten keskuudessa. 36 prosenttia oli täysin varma asiasta ja 33 prosenttia vastaajista oli melko samaa mieltä asiasta. Vähemmistö vastaajista ei ole huomannut syrjintää ryhmässään: 17 prosenttia oli asiasta melko eri mieltä ja 11 prosenttia vastaajista oli asiasta täysin eri mieltä. Toisessa väittämässä 33 prosenttia vastaajista oli melko samaa mieltä, että lasten keskuudessa syrjintä on yleistä, kun taas 31 prosenttia vastaajista oli melko eri mieltä väittämän kanssa. 14 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa ja 3 prosenttia täysin eri mieltä. Kolmannessa väittämässä suurin osa vastaajista koki, että lasten syrjintää on helppo havaita ryhmissä: 28 prosenttia oli täysin samaa mieltä väittämän kanssa ja 53 prosenttia vastaajista melko samaa mieltä. Vain 3 prosenttia vastaajista kokivat, että lasten syrjintää ei ole helppo havaita. Viimeisessä kysymyksessä vastaajien mielipiteet jakautuivat tasaisesti: 39 prosenttia vastaajista oli täysin samaa mieltä siitä, että heidän työpaikallaan kiinnitetään tarpeeksi huomiota lasten syrjäytymiseen ja 50 prosenttia vastaajista oli melko samaa mieltä asian kanssa. Vain kolme prosenttia vastaajista koki olevansa melko eri mieltä asian kanssa ja myös kolme prosenttia koki olevansa täysin eri mieltä asiasta (Taulukko 3).

TAULUKKO 3. Syrjintä ryhmissä (n= 100%)

	1	2	3	4	5
Olen huomannut ryhmässäni syrjintää lasten keskuudessa:	36	33	3	17	11
Mielestäni lasten syrjintä on yleistä päivähoidoissa:	14	33	19	31	3
Mielestäni lasten syrjintää on helppo havaita ryhmissä:	28	53	8	8	3
Työpaikallani kiinnitetään tarpeeksi huomiota lasten syrjintään:	39	50	6	3	3

8.2 Avoimet kysymykset

Webropol-kyselyssämme oli viisi avointa kysymystä: missä tilanteissa lapsen syrjäytyminen tulee esille, mistä syistä lapset ovat syrjineet toista/muita lapsia, mitkä tekijät voivat mielestäsi vaikuttaa lapsen syrjäytymiseen, mitä lapsen syrjäytymisen ennaltaehkäiseviä toimintoja tiedät, sekä miten lapsiryhmässäsi toimitaan, kun huomataan lapsen syrjäytyneen. Ensimmäiseen kolmeen avoimeen kysymykseen vastasi 34 työntekijää, neljänteen kysymykseen vastasi 32 työntekijää ja viimeiseen vastasi 35 työntekijää. Tavoitimme Webropol-kyselyllämme yhteensä 36 työntekijää, joten avoimiin kysymyksiin emme saaneet vastauksia kaikilta työntekijöiltä. Kuviossa 3 on havainnollistettu syrjäytymisen syitä, jotka nousivat esille Webropol-kyselyn vastauksista.

KUVIO 3. Webropol-kyselyn vastauksista nousseita syitä lapsen syrjäytymiseen.

8.2.1 Tilanteita, joissa lapsen syrjäytymistä esiintyy

Vastaajista noin 30 koki, että lasten syrjintää esiintyy eniten leikin aikana ja etenkin vapaassa leikissä. Monissa tilanteissa lasta ei oteta mukaan leikkiin, koska häntä ei haluta mukaan tilanteeseen. Leikkikaverin valinnassa sekä voimakkaiden lasten komentelussa esiintyy vastaajien mukaan syrjintää. Lapsi voi myös itse vetäytyä omiin oloihinsa, koska ei halua tai ei uskalla osallistua ja ottaa kontaktia muihin. Monet vastaajat nostivat esille sen, että syrjintää tapahtuu monesti silloin, kun aikuinen ei ole lähellä tai aikuinen ei näe tilannetta. Osa vastaajista toi esille sen, että monesti syrjitty lapsi tulee itse kertomaan aikuiselle, ettei häntä päästetä leikkiin mukaan. Vastaajien

mukaan syrjäytymistä esiintyy myös ryhmätilanteissa sekä vertailu- ja kilpailutilanteissa. Erään vastaajan mukaan syrjintää tapahtuu kaikissa arjen tilanteissa:

Kaikissa arjen tilanteissa: leikissä, ruokailuun lähdössä (esim. kuka saa mennä ensin jonoon), vessajonossa yms. Helpoiten se tulee esille tilanteissa, jotka eivät ole täysin ohjattuja. Esim. vapaan leikin hetkinä syrjitty jää ilman kaveria vs. ohjattu leikki pienissä ryhmissä -> aikuinen varmistaa, että kaikki pääsevät leikkiin mukaan.

8.2.2 Syitä lapsen syrjäytymiselle

Vastaajien mukaan suurimmat syyt lasten syrjintään ovat lasten erilaisuudessa, lapsen halussa olla vain tietyn kaverin tai kavereiden kanssa, erilaisten taitojen puutteellisuudessa, esimerkiksi vuorovaikutustaitojen tai leikkitaitojen puutteellisuudessa, ja lapsen poikkeavassa käytöksessä. Poikkeavaa käytöstä voi olla esimerkiksi lapsen aggressiivisuus tai ujous. Vastaajat kertoivat, että syrjintää voi esiintyä myös silloin, kun lasten kemiat eivät kohtaa tai lapsi tarvitsee erityistä tukea. Muita syitä syrjinnälle oli muun muassa lasten vaatetus, haju, lapsen omat lelut ja joskus kotiolo.

Lapsi tulee myöhemmin mukaan eikä pääse ryhmään sisälle. Lapsen ulkonäöllä ei ole mielestäni merkitystä, mutta erikoinen käyttäytymisen/puhe saattaa aiheuttaa vieroksumista.

Silloin, jos leikki on ehtinyt alkaa jo tietyllä kokoonpanolla. Parhaat kaverukset haluavat leikkiä keskenään, eivätkä halua ottaa mukaan muita. Sellaisia lapsia saatetaan syrjiä, jotka käyttäytyvät jotenkin poikkeavasti ryhmässä tai lapsia, joilla jokin tukea tarvitseva syy.

Mikäli lapsella on esim. vuorovaikutuksen ja/tai käyttäytymisen ongelmia, hänen ulkonäkönsä ja/tai toimintakykynsä on poikkeava.

Kehitysviiveen tai -vamman johdosta, erilaisen käytöksen takia.

Koettu erilaisuus on yksi mahdollinen syy syrjintään. Esimerkiksi jokin vamma tai kommunikaation vaikeus voi tehdä toiselle lapselle vaikeaksi lähestyä kyseistä lasta. Nämä tapaukset ovat kuitenkin vähemmistössä, ja yleensä lapset ottavat rohkeasti kontaktia toisiinsa ja ovat suvaitsevia toisiaan kohtaan.

Lapsen aggressiivinen käytös toisia lapsia/leikkiä kohtaan.

Ikä, sukupuoli, lelujen erilaisuus, halu olla hyvän kaverin kanssa.

8.2.3 Tekijät, jotka voivat vaikuttaa lapsen syrjäytymiseen

Suurin osa vastaajista oli sitä mieltä, että lapsen sosiaaliset taidot vaikuttavat eniten lapsen mahdolliseen syrjäytymiseen. Lapsen sosiaalisista taidoista nousi esille eniten lapsen aggressiivisuus ja ujous. Lapsen aggressiivinen käytös saattaa mahdollisesti pelottaa muita lapsia, jolloin aggressiivisesti käyttäytynyt lapsi jää leikkien ulkopuolelle. Ujot lapset taas jäävät helposti leikkien ulkopuolelle, koska he eivät kykene tai osaa itse hakeutua ikäistensä seuraan. Lapsi vetäytyy itse pois tilanteista, jolloin muut lapset eivät välttämättä huomaa kysyä ujoa lasta mukaan leikkeihin.

Toisten lasten pelko lapsen käytöstä kohtaan voi syrjäyttää kiusaajan leikeistä.

Lapsi vetäytyy, ujous, arkuus, isot ryhmät, kieltä ei ymmärretä, annetaan liikaa olla itsekseen.

Lapsen poikkeava käytös muita lapsia kohtaan (esim. lapsi kiusaa tai käyttäytyy muuten aggressiivisesti). Tällöin voi käydä niin, että poikkeavasti käyttäytyvä lapsi jää yksin.

Erilaiset perhetaustat/sosiaaliset asemat. Lapsen persoonallisuushäiriöt, ainakin osittain. Jos lapsi on hiljainen tai ujo tai esim. aggressiivisesti käyttäytyvä => toiset lapset vierastaa/pelkää. Lisäksi jos on kovasti ali- tai ylikehittynyt.

En usko, että päiväkodissa esimerkiksi sosioekonomiset tekijät vielä vaikuttaisivat lasten syrjäytymiseen. Päiväkodissa lapsen sosiaaliset taidot ovat avainasemassa ryhmään ja leikkiin pääsyssä aikuisten tuen lisäksi.

Joissain tilanteissa kyse on vain siitä, että ”syrjitty” ikään kuin vahingossa – syystä, että on esim. liian arka kysymään leikkiseuraa, tai on muuten vain niin ”näkymätön” etteivät toiset hoksaa pyytää häntä mukaan.

Toisena tekijänä syrjäytymiselle vastauksista nousi tuentarpeiset lapset ja etenkin ne lapset, joilla on ongelmia kielenkehityksen kanssa. Kielenkehityksen puute saattaa pahimmassa tapauksessa estää lasta hakeutumasta leikkeihin muiden lasten kanssa ja näin lapsi voi jäädä ulkopuolelle. Vastauksista nousi myös esille se, että jos lapsi ei saa tarvitsemiansa tukitoimia esimerkiksi puhe- tai toimintaterapiaa, voi se johtaa lapsen syrjäytymiseen.

Lapsi on hitaasti lämpenevä, aloittaa ryhmässä myöhemmin, puheen ongelmat...jne.

Lapsi ei tule kuulluksi/ymmärretyksi ryhmässä esim. jonkun tukea tarvitsevan asian vuoksi (esim. puheen kehityksen viivästymä, autismi) tai jos lapsi on ujo, eikä uskalla ilmaista hänelle tärkeitä asioita.

Kielenkehityksen puutteet, jolloin lapsi itse ei hakeudu toisten leikkeihin ja jää mieluummin leikkimään yksin, kun ei pysy toisten leikeissä mukana.

Puheenviivästymä. Lapsi ei kykene kommunikoimaan toisten kanssa, että hänen viestinsä tulee ymmärretyksi.

Ujous/arkuus, kielen tuottama kommunikointivaikeus. Aggressiivisuus.

Lapsen kaveritaitojen puutteellisuus ja huonot kielelliset taidot. Lapsen itsetunto -> lapsi hakeutuu mieluummin pöytätyöskentelyyn kuin tulee mahdollisesti torjutuksi leikissä. Lapsi voi myös olla hyvin fyysinen ja ilmaisultaan tai tahdoltaan voimakas, silloin lapsi saattaa olla jopa pelottava ikätovereille.

Esim. vammaisuus (on vaikea löytää kaveri, joka olisi leikeissä suurin piirtein samalla tasolla) Lapsen väkivaltaisuus (lyö tai potkii, jos asioista ollaan eri mieltä). Jos lapsi on erityisen ujo tai erityisen vilkas. Perheen sosiaalinen asema, jos on erityisen vähävarainen.

Muita eniten mainittuja tekijöitä lapsen syrjäytymiselle oli muun muassa aikuisten pieni määrä ryhmän kokoon nähden, lapsen harvat hoitokerrat, lapsen huonot tunne- ja leikkitaidot sekä perheen erilaiset taustat tai sosiaalinen asema. Vastauksissa nousi myös esille se, että kaikenlainen erilaisuus on mahdollinen tekijä lapsen syrjäytymiselle.

Aikuisen herkkyydellä ja läsnäololla, että ehtii havainnoida tilanteet. Myös sillä, että on selkeät säännöt toisten kohtelusta. Mikäli ryhmässä on erityislapsia, asiaa käydään lasten kanssa läpi ikätason mukaisesti. Miksi joku ei osaa vielä jotain asiaa, on erilainen, eri näköinen tms. Lisätään lasten ymmärrystä toisiin ja erilaisuuteen.

Aikuisen läsnäolon puute tai ammattitaidottomuus on yksi tekijä. Syrjäytymistä voi aiheuttaa myös se, jos lapsi ei saa tarvitsemiaan tukitoimia kuten puhe -tai toimintaterapiaa tai arkitilanteissa ohjautumista avustavia toimia.

Aikuisten välinpitämättömyys. Aikuisten riittämättömyys suhteessa lapsimäärään. Ryhmän rakentuminen voimakkaasti aikuisen tukea kaipaavista lapsista -> riski ettei hiljaisen lapsen leikin ulkopuolelle jäämistä huomata kun aikuisen aika menee voimakastahtoisten lasten riitojen selvittämiseen.

Aikuisia ryhmässä liian vähän, ei aikaa havainnointiin.

Lapsi voi olla päiväkodissa harvoin eikä onnistu hoitopäivien aikana saamaan omaa kaveria, muut ehtivät muodostaa tiiviit leikkiryhmät/parit, ujous ja haasteet sosiaalisissa taidoissa, kehityksen haasteet.

Lasten kohdalla mielestäni vanhemmilla on avainasema. Esim. perhe ei ole sosiaalinen ja asuu syrjäisessä paikassa, missä lapsella ei ole kavereita.

Päiväkodin ryhmäkoko, lapsi harvoin päiväkodissa (joillakin on pitkiä poissaolo jaksoja). Perheen tilanne.

8.2.4 Syrjäytymisen ennaltaehkäisevät toiminnot

Vastauksista nousi selkeästi esille aikuisen läsnäolon tärkeys. Useiden vastaajien mielestä aikuisen läsnäololla ja havainnoinnilla on tärkeä merkitys syrjäytymisen ennaltaehkäisyssä. Vastaajien mielestä aikuisen tulee olla ammattitaitoinen sekä tietoinen lasten tarpeista, jotta lapset tulisivat huomioiduiksi ja kuulluiksi ryhmässä. Aikuisten läsnäolo leikeissä oli vastaajien mielestä tärkeää: lasta muun muassa tuetaan ja kannustetaan leikkimään muiden lasten kanssa, ottamaan muita mukaan leikkiin ja muodostamaan uusia kaverisuhteita. Vastaajien mielestä aikuisten on tärkeää pitää huolta siitä, että kaikki lapset saavat kaverin. Työntekijöiden vuorovaikutus lapsen perheen kanssa koettiin myös tärkeäksi ennaltaehkäiseväksi toiminnaksi: kasvattajien yhteistyöllä pystytään tukemaan lapsen kasvua. Useammassa vastauksessa nostettiin esille aikuisten riittävä määrä suhteessa lasten lukumäärään ryhmässä.

Aikuinen on kaikissa tilanteissa läsnä!!! Aikuinen ohjaa, sanoittaa ja tukee sosiaalisia tilanteita ja leikkejä.

Pienryhmät, aikuinen aidosti läsnä, henkilökunnan pysyvyys, ammattitaito. Aikuinen auttaa lasta luomaan suhteita muihin lapsiin.

Aikuisen tulee olla koko ajan tietoinen, mitä ryhmän lapset tarvitsevat, jotta tulevat huomioiduksi/kuulluksi/ymmärretyksi. Henkilökunta tulee olla mitoitettu lapsiryhmässä oikein huomioiden myös tukea tarvitsevat lapset. Lapsiryhmässä korostetaan, että ollaan kaikkien kavereita eikä ketään kiusata. Aito ja rehellinen vuorovaikutus perheiden kanssa lapsen kasvua tukien.

Päiväkoti maailmassa henkilökunta tukee lapsen sosiaalisia taitoja ja niitä harjoitellaan koko ajan arjen toimissa. Niin leikkiin liittymistä kuin leikkiin ottamista. Myös ryhmäytyminen ja ryhmäytymisen prosessin tukeminen on tärkeää.

Aikuisten merkitys nousi esille pienryhmätoiminnassa ja etenkin ryhmäytymisessä. Vastaajien mielestä aikuisten tehtävänä on auttaa lasta ryhmäytymään ja aikuisen on tärkeä osata vaihdella leikkiryhmien kokoonpanoa. Tämä mahdollistaa jokaisen pääsyn leikkiin ja lapsia opetetaan leikkimään muiden lasten kanssa. Lapsiryhmän toiminnan kannalta on tärkeää luoda ja rakentaa yhteiset pelisäännöt, myös tiimin työntekijöiden kesken.

Vastauksista nousi esille keskustelun tärkeys lasten kanssa ja erilaisten apukeinojen käyttö keskustelujen tukena. Työntekijöiden apuna keskusteluissa ovat esimerkiksi erilaiset kirjat tai nukketheateri. Edellä mainittujen avulla työntekijät pystyvät helposti käsittelemään lasten kanssa esimerkiksi erilaisia syrjäytymistilanteita. Osalla vastaajista on käytössään tunnekortteja, joiden avulla pystytään opettelemaan tunnetaitoja lasten kanssa. Muita vastaajien mainitsemia ehkäiseviä toimintoja olivat esimerkiksi lapset puheeksi koulutus, kokopäiväpedagogiikka, subjektiivinen päivähoito, erilaisuuden sietämisen opettelu ja se, ettei lapsella olisi paljon pitkiä poissaoloja.

8.2.5 Toiminta syrjäytymistilanteissa

Vastauksista nousi vahvasti esille aikuisen rooli ja tämän läsnäolon merkitys lasten syrjäytymistilanteissa. Vastaajien mielestä oli tärkeää, että aikuiset pystyvät reagoimaan ja puuttumaan mahdollisimman nopeasti kiusaamis- tai syrjäytymistilanteisiin. Parhaimpia puuttumiskeinoja olivat vastaajien mielestä aikuisen tuki lapselle ja aikuisen leikkiin liittyminen. Tilanteiden ennakointi ja ehkäisy nousivat myös esille vastauksista.

Tilanteeseen puututaan ennen kuin kukaan syrjäytyy ja jää yksin. Päiväkodissamme toimitaan pienryhmissä, jolloin aikuinen on pienemmän lapsiryhmän kanssa ja pystyy havainnoimaan ryhmän dynamiikkaa. Aikuinen mallintaa leikkiä ja mahdollistaa uusien leikkikavereiden pääsemisen mukaan. Päivittäin tilanteita avataan puhumalla ja eri tunteista puhutaan hyväksyen.

Etsitään esim. keinoja ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita. Ongelmista myös keskustelullaan ja pidetään esim. tunnetaito-kerhoja yhdessä. Esim. Askeleittain-tuokioita. Puhutaan yleisesti, että päiväkodissa ollaan kaikkien kaveri ja ketään ei saa jättää yksin. Jos huomataan, että joku lapsi on yksin, hoksautetaan kaveria kysymään kyseistä lasta leikkiin tai

autetaan lasta kaverin saamisessa. Tiimissä ja vanhempien kanssa keskustellaan huomatuista asioista ja yhdessä pyritään auttamaan lasta eteenpäin. Tarvittaessa pyydetään myös apua leikkiin.

Vastaajat korostivat keskustelun tärkeyttä syrjäytymistilanteissa. Lasten kanssa on tärkeää keskustella syrjäytymistilanteista ja sen herättämistä tunteista. Työntekijöiden yhteinen keskustelu asiasta koettiin myös tärkeäksi. Työntekijät pystyivät tiimissään keskustelemaan syrjäytymistilanteista sekä yhdessä selvittämään syitä ja toimintakeinoja tapahtuneelle. Keskustelu lasten vanhempien kanssa koettiin tärkeäksi: keskustelua käytiin sekä syrjityn, että muiden tilanteeseen osallistuneiden lasten vanhempien kanssa. Eräs vastaajista mainitsi, että vanhempien kertomukset lasten kokemuksista päivähoitossa otetaan aina käsittelyyn. Moniammatillinen yhteistyö ja keskustelu eri kasvattajien kanssa nousi myös esille vastauksista: muun muassa varhaiserityisopettaja, lastensuojelu sekä neuvola mainittiin yhteistyökumppaneina.

Autetaan löytämään kavereita, ollaan tarvittaessa lähettyvillä tai mukana leikkitalanteessa aluksi. Jutteleminen asiasta yleisesti ja erikseen, nukketatteri (lavastetaan maalitalanteita nukeilla), sadut ja omat kertomukset aiheesta. Itsetunnon ja leikkitaitojen vahvistaminen, joissain tapauksissa kyse on esim. lapsen tunnetaitojen puutteesta, joita täytyy harjoitella (mietitään esim. lasten kanssa kuinka joissain tilanteissa olisi voinut käyttäytyä toisin).

Keskustellaan tiimin sisällä, miten aletaan toimia, esim. kuka olisi sopiva leikkikaveriksi, pienryhmätoimintaa, mennään mukaan lasten leikkiin muodostamaan lapselle leikkiryhmää tai otetaan yksi kaveri ja mietitään kolmestaan kivaa yhteistä puuhaa.

Keskustellaan henkilökunnan kanssa. Mietimme toimintoja niin, että kaikki pääsevät tasavertaisesti mukaan. Keskustelut lasten kanssa päiväkotiryhmissä. Keskustelut huoltajien kanssa. Olemme yhteydessä tarvittaessa esim. varhaiserityisopettajaan, neuvolaan lastensuojeluun jne.

9 TUTKIMUKSEN EETTISYYS JA LUOTETTAVUUS

Yksi tutkimuseettinen peruseriaate on, että tutkimukseen osallistumisen tulisi olla pääsääntöisesti vapaaehtoista. Toinen tutkimuseettinen peruseriaate on se, että tutkimusriskit ja -haitat pitäisi suhteuttaa odotettavissa oleviin hyötyihin. (Mäkelä 2010, 69, 72.) Ihmisen yksityisyyden kunnioittaminen on myös yksi tutkimuseettisistä normeista, johon myös kansainväliset sopimukset ja Suomen lait velvoittavat. Monesti ymmärretään, että yksityisyyden kunnioittaminen tutkimuksessa on tutkittavien anonymiteetin turvaamista tutkimusjulkaisuissa. Kuitenkin yhtä tärkeää on kunnioittaa tutkittavien itsemääräämisoikeutta sekä turvata tietojen luottamuksellisuus hyviä tietosuojakäytäntöjä noudattaen. (Kuula 2006, 124.)

Tutkimuksen teossa on tärkeää noudattaa eettisesti vastuullisia ja oikeita toimintatapoja, jotta tutkimus säilyttää sen uskottavuuden. Tutkimuksen uskottavuus rakentuu tutkijoiden hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattamiselle. (Tuomi & Sarajärvi 2017, 150.) Tutkimuksemme teossa on noudatettu rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta sekä tarkkuutta tutkimustyössä, sen tallentamisessa ja esittämisessä. Tulokset tallentuvat Webropolin nettisivuille yksityiselle tilille. Tilille on käyttäjätunnus sekä salasana, jonka tietää vain yksi opinnäytetyön kirjoittajista. Kaikki vastaukset ovat anonyymeja, joten emme pysty yhdistämään vastauksia ja vastaajaa. Kaikki vastaukset on kirjoitettu muokkaamattomina tulokset lukuun. Nostamme työssämme esille ilmiöön liittyvää kirjallisuutta ja viittaamme niihin annettujen ohjeiden mukaisesti emmekä käytä muiden tekstiä omanamme. Hyvään tieteelliseen käytäntöön kuuluu myös tarpeellisten tutkimuslupien hankinta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012). Saimme tutkimusluvan opinnäytetyöllemme keväällä 2018 Oulun kaupungilta ja pystyimme aloittamaan tutkimustyön.

Tutkimuksen luotettavuus näkyy muun muassa tutkimuksen validiudella ja tutkimuksen läpinäkyvyydellä. Tutkimuksen validius eli pätevyys näkyy siinä, että tutkimusmenetelmä mittaa tarkalleen sitä, mitä sen on tarkoitettu mitata. Tutkimuksen läpinäkyvyys on tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta, ja tarkka selostus tutkimuksen kulusta, otannasta ja tutkimuksen toteutumisesta lisää tutkimuksen luotettavuutta. (Hirsjärvi ym. 2009, 231–233.)

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Webropol-kyselyn avulla saimme vastauksia (Liite 3) opinnäytetyömme tutkimuskysymykseen: Mistä syistä 4–5-vuotiaat lapset voivat syrjäytyä Oulun kaupungin päiväkotiryhmissä? Saimme vastauksia kattavasti ja enemmän kuin odotimme. Teoriapohja tukee saamiamme vastauksia ja kertoo hyvin lapsen syrjäytymisestä päiväkotiryhmässä.

Tuloksista huomaa, kuinka merkittävä rooli aikuisella on lapsen elämässä. Lapsen hyvinvoinnin kannalta on tärkeää, että aikuiset niin kotona kuin varhaiskasvatuksessa olisivat tiiviisti ja avoimesti yhteistyössä, kasvatuskumppanuutta toteuttaen. Päiväkodeissa kuitenkin suuret ryhmäkoot ja ajanpuute vaikeuttavat kasvattajien havainnointia – kasvattajat eivät välttämättä huomaa syrjäytyneitä lapsia tai huomio kohdistuu tukea tarvitseviin lapsiin, mikäli heillekään on tarpeeksi aikaa. Lapsen yksilöllinen huomiointi ja havainnointi jää siis vähemmälle, jolloin myös lasten syrjäytymisriski kasvaa. Isot ryhmät, haastavat lapset, henkilökunnan puute ja kiire vaikuttavat ryhmädynamiikkaan, ja ne voivat johtaa heikompaan opetukseen.

Webropol-kyselyn tulokset vahvistavat aikuisen roolin tärkeyden lisäksi myös ennaltaehkäisevän toiminnan tarpeellisuuden päiväkotikäisten lasten keskuudessa. Uusia toimintamalleja luodaan koko ajan lisää tukemaan päiväkodin kasvatuksellista pedagogiikkaa, esimerkiksi Piki-toimintamalli, Lapset puheeksi -menetelmä sekä tunne- ja kaveritaitoja käsittelevät kuvakortit. Myös intervention, eli väliintulon, avulla pyritään päiväkodeissa ehkäisemään ongelmien kehittymistä sekä vähentämään jo syntyneiden ongelmien vaikutuksia: varhainen puuttuminen ehkäisee ongelmien kasvamisen liian suuriksi. Mikäli ongelmiin ei puututa, ne ovat voineet muuttua pysyviksi ja niihin on enää vaikea vaikuttaa (Laine & Neitola 2002, 105). Tuloksien perusteella vanhempien ja moniammatillisten tahojen yhteistyö on olennaista lapsen syrjäytymiseen puuttumisessa ja sen ehkäisyssä.

11 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessi on ollut mielenkiintoinen ja opettanut meitä niin aiheestamme kuin itsestämmekin. Olemme käsitelleet ajankohtaista ja tärkeää aihetta, jota on vasta lähivuosina alettu tutkia tarkemmin. Aihe on arka ja sitä voi olla vaikea käsitellä, mutta lasten hyvinvointiin panostaminen on panostamista tulevaisuuteen.

Työnjakomme opinnäytetyöprosessissa oli tasapuolinen ja se muotoutui luontevasti prosessin edetessä. Työskentelymme sujui aloittamisen vaikeuden jälkeen mutkitta ja jokainen panosti opinnäytetyöhön omaan aikatauluunsa sopivalla tavalla. Koska teki-joitä on kolme, eri tehtävien jako on ollut välttämätöntä. Tämä on tuonut sen haasteen, etteivät kaikki ole voineet panostaa opinnäytetyön osa-alueisiin yhtä paljon. Tästä huolimatta opinnäytetyöprosessi on mielestämme sujunut kuitenkin onnistuneesti. Koemme myös, että onnistuimme saavuttamaan asettamamme tavoitteet tutkimuksemme: Webropol-kyselystä ja teorian tiedosta saimme paljon tietoa lapsen syrjäytymisestä vertaisryhmissä. Vaikka olemme tyytyväisiä työtulokseemme, koemme, että olisimme voineet tehdä joitakin asioita eri tavalla. Tarkempi perehtyminen kyselyn tekemiseen olisi ollut hyödyllistä. Ollisimme voineet myös kerätä tarkempaa tietoa päiväkotien työntekijöistä esimerkiksi päiväkotien johtajilta. Näitä asioita lukuun ottamatta olemme tyytyväisiä opinnäytetyöhömmme.

Sosionomin kompetensseissa puhutaan sosiaalialan eettisestä osaamisesta. Ammattilaisten kuuluu muun muassa osata edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sekä asettua yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvassa asemassa olevien yksilöiden ja ryhmien puolelle. Opinnäytetyöllämme haluamme tuoda esille lapsen haavoittuvan aseman yhteiskunnassamme, jota vain aikuinen voi puolustaa. Työmme toi esille lisäksi kriittisen ja osallistavan yhteiskuntaosaamisen. Ammattilaisina meidän tulee kyetä ehkäistä syrjäytymistä sekä osata edistää osallisuutta ja osallistumista. Meidän on tärkeä antaa ääni vaiennetuille ja puolustaa heikompia. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit.)

Työmme avulla pystyimme pohtimaan sosionomin kompetensseissa mainittua asiakastyötä ja sitä, kuinka voimme toimia eri tilanteissa erilaisten asiakkaiden kanssa.

Päiväkotiarjessa on tärkeää osata tukea jokaisen lapsen kasvua ja kehitystä sekä samalla tukea perheiden arkea. Jokaisen lapsen ja perheen tukeminen osallisuuden ja voimavarojen kautta on tärkeää päiväkodeissa. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit.)

Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen omat kompetenssit korostavat lasta ja perhettä, mutta myös sitä, kuinka me ammattilaisina voimme tukea ja ohjata heitä. Opinnäytetyön tuloksista nousi esille moniammatillisuus ja sen tärkeys. Ammattilaisina meidän tulee tuntea sosiaalialan palvelujärjestelmä, jotta pystymme auttamaan asiakasta mahdollisimman hyvin. Perheiden ja lasten ohjaus oikean tuen piiriin on tärkeää lapsen sekä perheen hyvinvoinnin kannalta. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit.) Sosionomeille on lisäksi oleellista tietää alaa koskevat säädökset sekä keskeinen lainsäädäntö (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit).

Sosionomin kompetensseissa puhuttiin työyhteisöosaamisesta. Opinnäytetyömme tuloksista nousi esille työyhteisön sisällä keskustelu erilaisista tilanteista ja ongelmista. Ammattilaisina on tärkeää osata työskennellä monialaisissa työyhteisöissä erilaisten ihmisten kanssa. Hyvä tiimityöskentely sekä työilmapiiri luovat kannustavan ja positiivisen työympäristön, jossa on mukava työskennellä. (Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit.)

Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan kompetensseihin kuuluvat vahvasti hengellisen työn osaaminen ja arvo-osaaminen. Tulevina kirkon työntekijöinä meidän on tärkeää tuntea kristillinen usko ja mitä se pitää sisällään. Meidän on tärkeää myös osata kristillinen kasvatus sekä kasteopetus ja kyetä tukemaan asiakkaan hengellistä kasvua. Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajan tulee osata kohdata erilaisia ihmisiä ja ryhmiä heidän eri elämäntilanteissaan, sillä ihmisen kohtaaminen ja tukeminen ovat tärkeitä elementtejä kirkon työntekijänä. Kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajana lapsiperheiden kohtaaminen ja tukeminen on erityisen tärkeää. (Diak.fi. Sosionomi (amk), kirkon varhaiskasvatus -koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit.)

Myös diakoniatyöntekijän kompetensseihin kuuluvat vahvasti hengellinen osaaminen sekä kirkon organisaation tunteminen. Lisäksi tulee osata diakoninen asiakastyö sekä

hallita yhteisöllinen ja yhteiskunnallinen osaaminen. Diakoniatyössä työtä tehdään yksittäisten ihmisten, mutta myös perheiden parissa, jolloin kohdataan myös lapsia. Ammatillinen osaaminen varhaiskasvatuksen osalta on näin ollen siis tarpeellista myös diakoniatyöntekijälle, etenkin jos työskentelee pääsääntöisesti perheiden parissa. (Diak.fi. Sosionomi (amk), diakoniatyö -koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit.)

Ammatillisesti tämä opinnäytetyö on opettanut meitä lapsen syrjäytymisestä ja siitä, miten tärkeä osa lapsuutta on aikuisen läsnäolo. Ammatillisina meidän on oltava valveutuneita lapsen syrjäytymisriskistä. Yhteistyö ja vuorovaikutus vanhempien ja muiden toimijoiden sekä ammattilaisten kanssa on olennaista ja merkittävää nykyaikana päiväkotiympäristössä.

Kehitysideana voisi olla samantyyppinen kysely, mutta vastaajina olisivat työntekijöiden sijaan lasten huoltajat. Näin voitaisiin saada paremmin selville perheen ja kodin vaikutus lapsen syrjäytymiseen, mikäli vastaukset olisivat totuudenmukaisia. Opinnäytetyötä tehdessämme huomasimme perheellä olevan suuri vaikutus lapseen, joten asiaa olisi tärkeää tutkia enemmän. Jos perheellä on ongelmia, niihin tulisi puuttua ja perheen tulisi saada tukitoimia mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tärkeää olisi myös kehittää lisää ennaltaehkäiseviä keinoja syrjäytymiseen ja ymmärtää niiden vaikutukset aina aikuisuuteen saakka.

LÄHTEET

- Ahonen, J., Majoinen, L. & Marjanen, P. (2013). Vertaissuhteet ja yhteisöllisyys. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.), *Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (s. 48–49, 66). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Andersson, S., Eriksson, J., Hovi, P., Kajantie, E., Laivuori, H. & Räikkönen, K. (2013). Alkaako syrjäytyminen jo kohdussa? Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.), *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (s. 23, 25, 36). Helsinki: Gaudeamus.
- Diak. Sosionomin (amk), kirkon varhaiskasvatus -koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit. Saatavilla 30.4.2019 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi-amk-kirkon-varhaiskasvatus/>
- Diak. Sosionomin (amk), diakoniatyö-koulutuksesta valmistuneen osaamisvaatimukset eli kompetenssit. Saatavilla 30.4.2019 <https://www.diak.fi/opiskelu/opiskelijan-polku/opintojen-suorittaminen/arviointi/osaamisvaatimukset-sosionomi-amk-diakoniatyö/>
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. (2012). *Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 124*. Helsinki: Kela.
- Harrits, A., Zaia A., Bates, J., Dodge, K. & Pettit, G. (1997). Subtypes of social withdrawal in early childhood: sociometric status and social-cognitive differences across four years. Teoksessa *Child development* (s. 278-294).
- Helenius, A. & Korhonen, R. (2017). Leikin ensi askeleita. Teoksessa E. Hujala & L. Turja (toim.), *Varhaiskasvatuksen käsikirja* (s. 71). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Helenius, A. & Lummelahti, L. (2018). *Varhaiskasvatus. Perusteita*. Helsinki: Books on Demand.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki. Tammi.
- Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen kompetenssit. Saatavilla 26.4.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/5e8f1ef1-7a5b-4dfb-a629-0ea09dbfe904>

- Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen varhaiskasvatuksen kompetenssit. Saatavilla 26.4.2019 <https://www.innokyla.fi/documents/1167850/7b605176-cddd-4bab-b0e4-3b99865d2fa2>
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyösuunnitelman laatiminen. Saatavilla 1.5.2019 <https://oppimateriaalit.jamk.fi/yamk-kasikirja/opinnaytetyo-prosessina/opinnaytetyon-suunnitelman-laatiminen/>
- Järvinen, K & Mikkola, P. (2015). *Oletko sä meidän kaa? Näkökulmia osallisuuteen ja yhteisöllisyyteen varhaiskasvatuksessa*. Helsinki: Pedatieto.
- Karjalainen, A., Mertala, S. & Ronkainen, S. (2008). Kvalitatiivisuus, kvantitatiivisuus ja sähköinen kyselytutkimus. Teoksessa A. Karjalainen & S. Ronkainen (toim.), *Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa* (s. 17–18). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kirkkonummi. Kasvatuskumppanuus. Saatavilla 17.10.2018 <https://www.kirkkonummi.fi/kasvatuskumppanuus>
- Koivula, M. (2013). Yhteisöllisyyden rakentuminen päiväkodin arjessa. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.), *Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (s. 19–20, 22). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kuula, A. (2006). Yksityisyyden suoja tutkimuksessa. Teoksessa J. Hallamaa, V. Launis, S. Lötjönen & I. Sorvali (toim.), *Etiikkaa ihmistieteille*. (s. 124). Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- L 540/2018. Varhaiskasvatuslaki. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540#Pidp447429680>
- Laine, K. (2002). Vertaisryhmä ja syrjäytyminen. Teoksessa K. Laine & M. Neitola (toim.), *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä* (s. 13, 15–17, 19–21, 23–25 & 27–30). Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura 2002.
- Laine, K. & Neitola, M. (2002). Interventioiden mahdollisuus. Teoksessa K. Laine & M. Neitola (toim.), *Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä* (s. 103–105). Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura 2002.
- Lapin ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyön toteuttaminen. Opinnäytetyön toteutuspajoja. Tutkimuksellinen opinnäytetyö. Saatavilla 1.5.2019 <https://www.lapinamk.fi/fi/Opiskelijalle/Opinto-opas,-AMK-tutkinto/Opinnaytetyoohje/Opinnaytetyon-toteuttaminen>

- Lapsenoikeudet.fi. Lasten oikeudet sopimuksessa. Saatavilla 26.3.2018
<https://www.lapsenoikeudet.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus/lasten-oikeudet-sopimuksessa/>
- Lapsuus.ouka.fi. Aikajana. Saatavilla 23.2.2019 <https://lapsuus.ouka.fi/aikajana/>
- Lapsuus.ouka.fi. Saatavilla 23.2.2019 <https://lapsuus.ouka.fi/>
- Mannerheimin Lastensuojeluliitto. (2017). 4–5-vuotiaan lapsen sosiaalinen kehitys. Saatavilla 30.3.2019 <https://www.mll.fi/vanhemmille/lapsen-kasvu-ja-kehitys/4-5-v/4-5-vuotiaan-sosiaalinen-kehitys/>
- Mäkelä, J. & Sajaniemi, N. (2013). Vertaissuhteet muovaavat lapsen aivoja. Teoksessa J. Reivinen & L. Vähäkylä (toim.), *Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen* (s. 37). Helsinki: Gaudeamus.
- Mäkelä, K. (2010). Alaikäisiä koskevan yhteiskunta- ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettinen ennakkosäätely. Teoksessa H. Lagström, T. Pösö, N. Rutanen & K. Vehkalahti (toim.), *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (s.69, 72). Helsinki: Yliopistopaino.
- Neitola, M. (2013). Vertaissuhteiden merkitys ja muotoutuminen kasvuyhteisössä. Teoksessa P. Marjanen, M. Marttila & M. Varsa (toim.), *Pienten piirissä: Yhteisöllisyyden merkitys lasten hyvinvoinnille* (s. 105). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Nurmi, J-E., Ahonen, T., Lyytinen, H., Lyytinen, P., Pulkkinen, L. & Ruoppila, R. (2015). *Ihmisen psykologinen kehitys*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Oulun kaupungin sivistys- ja kulttuuripalvelut. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ja Oulun kaupungin paikalliset linjaukset. Saatavilla 2.3.2019 <https://www.ouka.fi/documents/112792/131455/Oulun+kaupungin+varhaiskasvatussuunnitelma+11.5.2017.pdf/04d6ece7-e619-4cf6-8131-a3fcf94f938e>
- Oulun kaupunki. Hakeminen, maksut ja irtisanominen. Saatavilla 23.2.2019 <https://www.ouka.fi/oulu/paivahoito-ja-esiopetus/hakeminen-paivahoitoon>
- Oulun kaupunki. Kunnallinen varhaiskasvatus. Saatavilla 1.5.2019 <https://www.ouka.fi/oulu/paivahoito-ja-esiopetus/paivakodit>
- Oulun kaupunki. Liikunta ja ulkoilu. Saatavilla 23.2.2019 <https://www.ouka.fi/lapainen>
- Oulun kaupunki. Päivähoito ja esiopetus. Saatavilla 23.2.2019 <https://www.ouka.fi/oulu/paivahoito-ja-esiopetus>

- Oulun kaupunki. Varhaiskasvatussuunnitelma. Saatavilla 2.3.2019
<https://www.ouka.fi/oulu/paivahoito-ja-esiopetus/varhaiskasvatussuunnitelma1>
- Oulun seurakunnat. (2017). Päiväkerhoihin ilmoittautuminen on alkanut. Saatavilla 17.10.2018 <http://www.oulunseurakunnat.fi/uutiset/-/news/23116012>
- Oulun seurakunnat. Toimintaa ja kohtaamisia lapsille ja lapsiperheille. Saatavilla 17.10.2018 <http://www.oulunseurakunnat.fi/tule-mukaan/lapsille-ja-lapsiperheille>
- Opetushallitus. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Saatavilla 28.4.2019
https://www.oph.fi/download/195244_Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet19.12.2018.pdf
- Paavilainen, A. (2017). *Social exclusion from peer interaction and relationships in daycare center – a micro ethnography*. (Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, kasvatustieteen laitos). Saatavilla
<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/55273/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201709043660.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Raunio, K. (2009). *Olellinen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rauhan tervehdys. (2018). Vanhasta versoo uutta. Saatavilla 17.10.2018 <https://rauhantervehdys.fi/2018/03/vanhasta-versoo-uutta/>
- Repo, L. (2015). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Sakasti. Vasu2017. Saatavilla 01.08.2018 <http://sakasti.evl.fi/sakasti.nsf/sp?open&cid=Content376618>
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2017). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Helsinki: Tammi
- Tutkimustieteellinen neuvottelukunta (2012). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Saatavilla https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Valtioneuvoston selonteko eduskunnalle lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Sosiaali- ja terveysministeriö 2002. Saatavilla 19.2.2019 <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70096/selonteko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Valtonen, M. & Sutinen, P. (toim.) (2016). *Varhaiskasvatus ja perheteroiminta seurakunnissa*. (Diak työelämä 6). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Vertanen, I. (2008). Yrittäjyyskasvatus syrjäytymisen ehkäisemisessä. Teoksessa H. Lehtonen (toim.), *Sytykkeitä syrjäytymisen ehkäisemiseen* (s. 12-41). Hämeenlinna: Tampereen yliopisto.

LIITE 1. Saatekirje

Olemme kolme opiskelijaa Diakonia-ammattikorkeakoulusta: kaksi meistä opiskelee sosionomi-kirkon varhaiskasvatuksen ohjaajiksi ja kolmas sosionomi-diakoniksi. Opinnäytetyömme aiheena on 4–5-vuotiaiden lasten syrjäytyminen lapsiryhmässä. Tutkimme nettikyselylomakkeen avulla syitä, mitkä johtavat lapsen syrjäytymiseen päivähoitossa. Tarkoituksenamme on ymmärtää lasten syrjäytymistä ilmiönä. Hyödynnämme kyselyn tuloksia opinnäytetyössämme, joka valmistuu keväällä 2019. Opinnäytetyömme julkaistaan ammattikorkeakoulujen opinnäytetöille ja julkaisuille tarkoitettulla Theseus.fi -sivustolla. Opinnäytetyö toimitetaan myös Oulun kaupungin varhaiskasvatuksen käyttöön.

Kysely rakentuu suljetuista sekä avoimista kysymyksistä. Vastauksissa ei ole oikeaa eikä väärää vastausta: haluamme kuulla työntekijöiden kokemuksia sekä mielipiteitä. Kyselyyn vastataan anonyymisti alla olevan linkin avulla. Kysely on luottamuksellinen emmekä itsekään tiedä kuka kyselyyn on vastannut. Kysely tehdään yksin ja kyselyyn vastaaminen kestää noin 10-20 minuuttia riippuen vastauksistasi. Tähdellä merkityt kysymykset ovat pakollisia kysymyksiä, mutta toivomme että vastaisitte myös avoimiin kysymyksiin. Avoimien kysymysten avulla saamme paremmin erilaiset kokemukset sekä mielipiteet kuuluviin. Kiitos paljon etukäteen ajastasi!

LIITE 2. Kysely

4-5-vuotiaiden lasten syrjäytyminen päivähoitossa

1. Kuinka monta lasta ryhmässäsi on? *

0-10

10-20

yli 20

2. Kuinka monta työntekijää ryhmässä on sinun lisäksi? *

0

1

2

3 tai enemmän

3. Syrjintä ryhmässä: *

Kyselyn aluksi selvitämme, kuinka näkyvää lasten syrjäytyminen päivähoiton ryhmässä on asteikolla 1=Täysin samaa mieltä, 2=Melko samaa mieltä, 3=En osaa sanoa, 4=Melko eri mieltä ja 5=Täysin eri mieltä

1 2 3 4 5

Olen huomannut ryhmässäni syrjintää lasten keskuudessa:

Mielestäni lasten syrjintä on yleistä päivähoidoissa:

Mielestäni lasten syrjintää on helppo havaita ryhmissä:

Työpaikallani kiinnitetään tarpeeksi huomiota lasten syrjintään:

4. Missä tilanteissa lapsen syrjäytyminen tulee esille?
5. Mistä syistä lapset ovat syrjineet toista/muita lapsia?
6. Mitkä tekijät voivat mielestäsi vaikuttaa lapsen syrjäytymiseen?
7. Mitä lapsen syrjäytymisen ennaltaehkäiseviä toimintoja tiedät?
8. Miten lapsiryhmässäsi toimitaan, kun huomataan lapsen syrjäytyneen?

LIITE 3. Kyselyn vastaukset

1. Kuinka monta lasta ryhmässäsi on?

0-10	0
10-20	9
yli 20	27

2. Kuinka monta työntekijää ryhmässä on sinun lisäksi?

0	0
1	2
2	10
3 tai enemmän	24

3. Syrjintä ryhmässä:

1=Täysin samaa mieltä, 2=Melko samaa mieltä, 3=En osaa sanoa, 4=Melko eri mieltä ja 5=Täysin eri mieltä

	1	2	3	4	5
Olen huomannut ryhmässäni syrjintää lasten keskuudessa:	13	12	1	6	4
Mielestäni lasten syrjintä on yleistä päivähoidoissa:	5	12	7	11	1
Mielestäni lasten syrjintää on helppo havaita ryhmissä:	10	19	3	3	1
Työpaikallani kiinnitetään tarpeeksi huomiota lasten syrjintään:	14	18	2	1	1
Yhteensä	42	61	13	21	7

4. Missä tilanteissa lapsen syrjäytyminen tulee esille?

En ole huomannut syrjintää.
Leikki-tilanteet
Toiset lapset eivät ota mukaan leikkiin tai ohittavat jonkun tietyn lapsen toistuvasti. Syrjintäyritykset tapahtuvat usein silloin, kun aikuinen ei ole lähellä.
Lapsi ei pääse mukaan leikkiin. Hän voi vetäytyä omiin oloihinsa eikä uskalla/halua ottaa kontaktia.
vapaassa leikissä
Leikki-tilanteissa eniten

Joskus leikeissä. Ryhmätilanteissa, jossa koko ryhmä koolla.
Kun lapsi ei hakeudu leikkeihin toisten kanssa.
Eniten vapaissa leikki-tilanteissa sisällä ja ulkona. Syrjäytynyt lapsi leikkii yksin, kun ei osaa tai uskalla luoda suhteita toisiin lapsiin. Vertailu- ja kilpailutilanteissa.
leikki
Leikki-tilanteissa. Tulee tilanteita, joissa tiettyjä lapsia yritetään sulkea pois leikeistä. Meillä tähän kiinnitetään huomiota, niin että kaikki otetaan leikkiin mukaan. Se, joka ei ota, joutuu itse pois leikeistä.
Leikki-tilanteissa. En halua alkaa tuota.
Leikeissä
Lasten omaehtoisessa toiminnassa, esim. vapaan leikin aikana, mikäli kasvattajia ei ole läsnä.
Yleensä syrjäytetty lapsi tulee itse kertomaan, taikka huomaamme jonkun olevan toistuvasti yksin.
Ei oteta leikkiin mukaan
leikeistä pois jättämisenä
kaverisuhteet; voimakkaat lapset pompottavat toisia
Leikki-tilanteissa, kaverin valinnassa
Vapaaleikki missä tullut esille.
Leikkikavereita valitessa
Leikkikavereita valitessa sanotaan jo ennen leikki-tilannetta, että "tuo ei pääse meidän leikkiin", jonotus-tilanteissa vaivihkaa etuillaan ja tönittää, otetaan leluja toisen leikeistä, kun aikuinen ei näe
Lasten omaehtoisessa leikissä, ulkoilun aikana, tilanteissa jolloin ei ole aikuinen ohjaamassa
Jätetään leikin ulkopuolelle, valitaan kavereita
toistuvasti ei haluta ottaa leikkiin mukaan
Leikki-tilanteissa. Ketä halutaan mukaan ja ketä ei.
Leikeissä ennenkaikkea, ei oteta mukaan
Syrjityn lapsen pyrkimässä leikkiin, keskeneräisen leikin lapset ilmoittavat aikuiselle syrjityn lapsen yrittävän häiritä heidän leikkiään.
lapsi tulee sanomaan että toiset ei ala sekä aikuiset huomaavat
Syrjäytymistä tuskin päiväkodissa vielä hirveästi on. Syrjintä kuitenkin tapahtuu pääasiassa leikeistä pois jättämisenä. Hyvin harvoin kuitenkaan olen huomannut, että

yksi lapsi jäisi koko ajan pois porukasta, vaan se vaihtelee lasten ja heidän kehitysvaiheidensa mukaan.
Leikkitilanteissa ulkona ja sisällä
Syrjintää tapahtuu erityisesti vapaamuotoisissa leikkitilanteissa esim. kun kolmas lapsi haluaa päästä mukaan kahden lapsen leikkiin. Myös aikuisen ohjaamisissa tilanteissa syrjäytyminen on mahdollista esim. kun lapsi ei osaa käyttäytyä tilanteen vaatimalla tavalla. Tällaisessa tilanteessa on ratkaisevaa aikuisen taito ohjata ryhmää ja kohdella lapsia sensitiivisesti ja empaattisesti. Aikuisen tulee sekä asettaa rajoja että mahdollistaa kaikkien lasten osallistuminen yhteiseen toimintaan.
Kaikissa arjen tilanteissa: leikissä, ruokailuun lähdössä (esim. kuka saa mennä ensin jonoon), vessajonossa yms. Helpoiten se tulee esille tilanteissa, jotka eivät ole täysin ohjattuja. Esim. vapaan leikin hetkinä syrjitty jää ilman kaveria vs. ohjattu leikki pienissä ryhmissä -> aikuinen varmistaa, että kaikki pääsevät leikkiin mukaan.
Leikkitilanteet

5. Mistä syistä lapset ovat syrjineet toista/muita lapsia?

-
lapsen aggressiivinen käytös toisia lapsia/leikkiä kohtaan.
Ikä, sukupuoli Lelujen erilaisuus Halu olla hyvän kaverin kanssa
Lapsi tulee myöhemmin mukaan eikä pääse ryhmään sisälle. Lapsen ulkonäöllä ei ole mielestäni merkitystä, mutta erikoinen käyttäytyminen/puhe saattaa aiheuttaa vieroksumista.
erilainen käytös, hiljainen lapsi
Aina ei ole selkeää, ainakaan näkyvää syytä. Joskus syyksi riittää se, ettei kyseessä ole lapsen paras kaveri, tai kaveri kenen kanssa useimmin leikkii.
Silloin, jos leikki ehtinyt alkaa jo tietyllä kokoonpanolla. Parhaat kaverukset haluavat leikkiä keskenään, eivät halua ottaa mukaan muita. Sellaisia lapsia saatetaan syrjiä, jotka käyttäytyvät jotenkin poikkeavasti ryhmässä tai lapsia, joilla jokin tukea tarvitseva syy.
Puutteelliset leikkitaidot esim. kielen kehityksen viiveen takia
Usein vain huomaamattaan. Lapset ovat vain vetäytyneet tai lapsilla ei ole ollut vuorovaikutustaitoja tai leikkitaitoja tai mielikuvistusta.

Jos joku on huonompi esim. piirtämisessä ym. tai hän ei osaa kommunikoida.
halu leikkiä vain tiettyjen lasten kanssa.
Yleensä syynä on se, että leikkijöitä on liikaa, varsinkin tyttöjen keskuudessa. Lapsen huonomman leikkitaidot ja sosiaaliset taidot vaikuttavat myös syrjimiseen.
"Kemiat" eivät passaa yhteen.
Haluavat esim. vain yhden leikkikaverin. Persoonallisuuden piirteiden vuoksi.
Mikäli lapsella on esim. vuorovaikutuksen ja/tai käyttäytymisen ongelmia, hänen ulkonäkönsä ja/tai toimintakykynsä on poikkeava.
Leikkitaitojen puute on yleisin syy. Tai vaihtoehtoisesti se, että syrjitty on ensin itse toiminut toisten leikkejä häiriköivästi.
vaikea eritellä syitä
jos lapsi on jollain tavalla erilainen tai vähemmän sosiaalinen
vahva persoona, omaehtoisuus
Kehitysviiveen tai -vamman johdosta, erilaisen käytöksen takia.
Vaatteet(tietty merkki pitää olla). Omat lelut joita tuovat kotoa. Kotiolot vaikuttavat joskus.
kemiat eivät kohtaa, liikunnallisesti ei hyvä
Huomataan esim. että toinen on kehitykseltään muita jäljessä
Ei ole yhteistä kieltä, lapsi on kiusannut tai muuten käyttäytynyt inhottavasti toisia kohtaan, käyttäytyy jotenkin "erikoisesti", lapsi itse vetäytyy pois ryhmästä, ujo ja hiljainen lapsi
poikkeava ulkonäkö, rauhaton olemus, keskittymisen ongelmat
ajattelemattomuuttaan. halutaan leikkiä jonkun tietyn kanssa kahdestaan. Synttärinkutsut (ostetaan kavereita)
Vilkaammat ja toisaalta myös arat lapset voivat jäädä ilman kaveria.
Vetäytyvä lapsi tai vilkas, impulsiivinen lapsi eivät välttämättä löydä paikkaansa porukassa Vaatetus , haju
Syrjitty lapsi ei osaa vielä pyytää "saisinko tulla teidän leikkiin" vaan vain yrittää liittyä siihen kysymättä lupaa, jolloin toiset kokevat tämän hyökkäyksenä. Kateus omasta kaverista. Lapsi yrittää eristää lempikaverin vain itselleen ja sulkien muut parhaan kaverin kanssa leikittävien leikkien ulkopuolelle.

3 tyttöä ei sovi yhteen useinkaan. Liian monta samanhenkistä lasta yhdessä. Kuka olisi pomo
Koen, että syrjiminen johtuu pääasiassa ikään liittyvistä kehitysvaiheista. Lapset harjoittelevat sosiaalisia taitoja ja esimerkiksi kaverisuhteita luodessa lapset vahvistavat kaveruuttaan jättämällä jonkun leikin ulkopuolelle.
Valikoidaan kavereita, kenen kanssa haluaa leikkiä. Joku kelpaisi vain, jos muita ei ole paikalla.
Koettu erilaisuus on yksi mahdollinen syy syrjintään. Esimerkiksi jokin vamma tai kommunikaation vaikeus voi tehdä toiselle lapselle vaikeaksi lähestyä kyseistä lasta. Nämä tapaukset ovat kuitenkin vähemmistössä, ja yleensä lapset ottavat rohkeasti kontaktia toisiinsa ja ovat suvaitsevia toisiaan kohtaan.
Erilaiset vaatteet, erilainen ulkonäkö, tai lapsi ei kuulu naapuruston lasten porukkaan joka ollut pienestä asti yhdessä.
Eivät halua ottaa leikkiin mukaan, vaan leikkiä esimerkiksi vain yhden kaverin kanssa

6. Mitkä tekijät voivat mielestäsi vaikuttaa lapsen syrjäytymiseen?

Erilaiset piirteet ja tavat toimia.
- toisten lasten pelko lapsen käytöstä kohtaan voi syrjäyttää kiusaajan leikeistä. - tuentarpeiset lapset
Ikä, sukupuoli Temperamenttiero Hoitoaikaerot Jollakin ei ole samanlaista lelua Joku puhuu eritavalla kuin toiset Kaikenlainen erilaisuus
Huonot sosiaaliset taidot: joko syrjäänvetäytyminen tai aggressiivinen käytös.
lapsi vetäytyy, ujous, arkuus, isot ryhmät, kieli eli ei ymmärretä, annetaan liikaa olla itsekseen
Lapsi on hitaasti lämpenevä, aloittaa ryhmässä myöhemmin, puheen ongelmat... jne.
lapsen poikkeava käytös muita lapsia kohtaan (esim.lapsi kiusaa tai käyttäytyy muuten aggressiivisesti) Tällöin voi käydä niin, että poikkeavasti käyttäytyvä lapsi jää yksin.

<p>Lapsi ei tule kuulluksi/ymmärretyksi ryhmässä esim. jonkun tukea tarvitsevan asian vuoksi (esim.puheen kehityksen viivästymä, autismi) tai jos lapsi on ujo, eikä uskalla ilmaista hänelle tärkeitä asioita.</p> <p>Jos lapsella ei toistuvasti ole kavereita.</p>
<p>Kielenkehityksen puutteet, jolloin lapsi itse ei hakeudu toisten leikkeihin ja jää mieluummin leikkimään yksin, kun ei pysy toisten leikeissä mukana.</p>
<p>Erilaiset perhetaustat/Sosiaaliset asemat. Lapsen persoonallisuushäiriöt, ainakin osittain.</p> <p>Jos lapsi on hiljainen tai ujo tai esim. aggressiivisesti käyttäytyvä => toiset lapset viesrastaa/pelkää.</p> <p>Lisäksi jos on kovasti yli- tai alikehittynyt</p>
<p>kiusaaminen, ei ole kavereita.</p>
<p>Aikuisen herkkyydellä ja läsnäololla, että ehtii havainnoida tilanteet. Myös sillä, että on selkeät säännöt toisten kohtelusta. Mikäli ryhmässä on erityislapsia, asiaa käydään lasten kanssa läpi ikätason mukaisesti. Miksi joku ei osaa vielä jotain asiaa, on erilainen, eri näköinen tms. Lisätään lasten ymmärrystä toisiin ja erilaisuuteen.</p>
<p>Puheenviivästymä. Lapsi ei kykene kommunikoimaan toisten kanssa, että hänen viestinsä tulee ymmärretyksi.</p>
<p>Sosiaalisten taitojen puute</p>
<p>ks. ed. kohta + kohta 4</p>
<p>Joissain tilanteissa kyse on vain siitä, että "syrjitty" ikään kuin vahingossa - syystä, että on esim. liian arka kysymään leikkiseuraa, tai on muuten vain niin "näkymätön" etteivät toiset hoksaa pyytää häntä mukaan.</p>
<p>lapsen omat leikkitaidot. Vaikeudet ilmaista itseään. Huonot tunnetaidot</p>
<p>lapsen heikot sosiaaliset taidot,häiriökäyttäytyminen</p>
<p>aikuisia ryhmässä liian vähän, ei aikaa havainnointiin</p>
<p>"Liikakiltteys", passiivinen käytös muita lapsia kohtaan.</p>
<p>Päiväkodin ryhmäkoko, lapsi harvoin päiväkodissa(joillakin on pitkiä poissaolo jaksoja). Perheen tilanne.</p>
<p>ujous / arkuus , kielen tuottama kommunikointivaikeus</p> <p>agressiivisuus</p>
<p>Lapsi voi olla päiväkodissa harvoin eikä onnistu hoitopäivien aikana saamaan omaa kaveria, muut ehtivät muodostaa tiiviit leikkiryhmät/parit, ujous ja haasteet sosiaalisissa taidoissa, kehityksen haasteet</p>

lapsen oma käytös, ulkoinen olemus, yhteisen kielen puuttuminen,
huonot leikkitaidot, voimakas oma tahto, empatiakyvyttömyys
vahvat persoonat. aikuisen puute tilanteessa.
Lasten kohdalla mielestäni vanhemmilla on avainasema. Esim, perhe ei ole sosiaalinen ja asuu syrjäisessä paikassa, missä lapsella ei ole kavereita.
Liian vilkas lapsi saattaa sotkea leikit , ottaa leluja toisilta esim , eikä tätä lasta haluta leikkiin mukaan
Aikuisten välinpitämättömyys. Aikuisten riittämättömyys suhteessa lapsimäärään. Ryhmän rakentuminen voimakkaasti aikuisen tukea kaipaavista lapsista -> riski ettei hiljaisen lapsen leikin ulkopuolelle jäämistä huomata kun aikuisen aika menee voimakastahtoisten lasten riitojen setvimiseen.
Lapsen kaveritaitojen puutteellisuus ja huonot kielelliset taidot. Lapsen itsetunto -> lapsi hakeutuu mieluummin pöytätyöskentelyyn kun tulee mahdollisesti torjutuksi leikissä.
Lapsi voi myös olla hyvin fyysinen ja ilmaisultaan tai tahdoltaan voimakas, silloin lapsi saattaa olla jopa pelottava ikätovereille.
Pomottaminen hyvän kaverin kanssa vain. VUOROHOIDOSSA MYÖHEMMIN TULLUT EI AINA LÖYDÄ HELPOSTI KAVEREITA, LEIKIT JO ALKANEET JA KAVERIT VALITTU
En usko, että päiväkodissa esimerkiksi sosioekonomiset tekijät vielä vaikuttaisivat lasten syrjäytymiseen. Päiväkodissa lapsen sosiaaliset taidot ovat avainasemassa ryhmään ja leikkiin pääsyssä aikuisten tuen lisäksi.
Esim. vammaisuus (on vaikea löytää kaveri, joka olisi leikeissä suurinpiirtein samalla tasolla). Lapsen väkivaltaisuus (lyö tai potkii, jos asioista ollaan eri mieltä). Jos lapsi on erityisen ujo tai erityisen vilkas. Perheen sosiaalinen asema, jos on erityisen vähävarainen
Aikuisten läsnäolon puute tai ammattitaidottomuus on yksi tekijä. Syrjäytymistä voi aiheuttaa myös se, jos lapsi ei saa tarvitsemiaan tukitoimia kuten puhe- tai toimintaterapiaa tai arkitilanteissa ohjautumista avustavia toimia.
Se että aikuiset eivät huomaa syrjäytymistä ajoissa tai eivät osaa puuttua siihen.
Leikki- ja tunnetaidot, päiväkodissa myös ryhmäytyminen

7. Mitä lapsen syrjäytymisen ennaltaehkäiseviä toimintoja tiedät?

Keskusteleminen lasten kanssa esimerkiksi satujen pohjalta.

<p>-tunnekortit</p> <ul style="list-style-type: none"> - Lapset puheeksi-koulutus - ammattitaitoinen henkilökunta - kokopäiväpedagogiikka - subjektiivinen päivähoito - pienryhmätoiminta
<p>Aikuisen avoin läsnäolo ennaltaehkäisee syrjäytymistä.</p> <p>Tunnetaitojen opetteleminen yhdessä.</p> <p>Erilaisuuden sietämisen opettelu.</p>
<p>Opetetaan lapsia liittymään porukkaan ("voinko tulla mukaan?"), kohdellaan kaikkia lapsia tasapuolisesti riippumatta ulkonäöstä tai sosiaalisesta asemasta, huolehditaan siitä, että kaikki lapset tulevat huomioiduksi ja saavat kaverin.</p>
<p>huomioiminen, ohjatun leikin pitäminen, käyttäytymis säännöt eli kaikki otetaan mukaan</p>
<p>Aikuisten havainnointi ja ryhmäyttäminen.</p>
<p>Aikuisen tulee olla koko ajan tietoinen, mitä ryhmän lapset tarvitsevat, jotta tulevat huomioiduksi/kuulluksi/ymmärretyksi.</p> <p>Henkilökunta tulee olla mitoitettu lapsiryhmässä oikein huomioiden myös tukea tarvitsevat lapset.</p> <p>Lapsiryhmässä korostetaan, että ollaan kaikkien kaverita eikä ketään kiusata.</p> <p>Aito ja rehellinen vuorovaikutus perheiden kanssa lapsen kasvua tukien.</p>
<p>Aikuisen läsnäolo ja havainnointi tärkeää!! Leikkiryhmien vaihtelu esim. arpomalla tai muuten vaihtelemalla. Tällöin opitaan leikkimään kaikkien kanssa.</p>
<p>Aikuisen tuki lasten luodessa kaverisuhteita. Rohkaiseminen ja kannustaminen, positiivisuus. Lapsen kokonaisvaltainen ymmärtäminen => minkätyyppistä apua tarvii</p> <p>Erilaiset esimerkit syrjäytymistilanteihin, esim. nukketatterin avulla.</p>
<p>pienryhmätoimintaa, aikuinen leikeissä läsnä.</p>
<p>kts. edellä mainitut ja kohta 8</p>
<p>Puuttuminen, aikuinen jakaa lapsia ryhmiin. Lapset eivät itse saa aina valita samoja kavereita leikkeihinsä. Keskustelut. Miltä sinusta tuntusi, jos....</p>
<p>Keinot millä kerrotaan hyvän/kohteliaan käytöksen tapoja.</p>
<p>Lasten auttaminen ryhmäytymään, leikkiryhmien sekoittaminen, kaikkien osallisuuden varmistaminen, kasvattajat varmistavat ja valitsevat toimintatavat siten, että</p>

<p>kaikki voivat osallistua. Lukeminen, keskusteleminen, tutustuttaminen, apuvälineiden esittelemine...</p>
<p>Hyvä ryhmähenki auttaa, ja että aikuiset huomioivat kaikkia lapsia ja tuovat heidän vahvuuksiaan esille ,yös yhteisissä ryhmäkokoontumisissa tai toistekin lasten kuullen, jottei kukaan ainakaan jää "näkyttömäksi".</p>
<p>Juttelua lasten kanssa leikkimiseen liittyvistä vaikeuksista</p>
<p>havainnointi, opettaminen , tunneohjaus ja vanhempien kanssa keskustelu aiheesta</p>
<p>Ryhmäyttäminen muiden lasten kanssa, aikuisen mukana olo.</p>
<p>Lapsella ei olisi pitkiä poissaolo jaksoja. Lapsella olisi mahdollisuus joka päivä olla hoidossa esim.4-5 tuntia. Keskustelut lapsen huoltajien kanssa. Jokainen lapsi yhtä arvokas otetaan huomioon toimintaa suunniteltaessa.</p>
<p>me opetamme lapsia toimimaan kaikkien kanssa. leikkikavereita vaihdellaan kokoajan. Aikuinen on läsnä ja tietää kokoajan mitä ryhmässä tapahtuu,</p>
<p>Pienryhmätoiminta, lasten keskinäisen vuorovaikutuksen havainnointi, yhteiset pelisäännöt ryhmään, "mitä teen, ettei kukaan jää yksin", tiimin työntekijöiden yhteiset pelisäännöt, keskustelu vanhempien kanssa</p>
<p>Aikuinen on kaikissa tilanteissa läsnä!!! Aikuinen ohjaa, sanoittaa ja tukee sosiaalisia tilanteita ja leikkejä.</p>
<p>Leikkitaitojen kehittäminen, selvien yhteisten rajojen asettaminen(yhteiset pelisäännöt), lasten tasapuolinen kohtelu, aikuisen malli ja johdonmukaisuus</p>
<p>pienryhmät, aikuinen aidosti läsnä, henkilökunnan pysyvyys, ammattitaito. aikuinen auttaa lasta luomaan suhteita muihin lapsiin</p>
<p>Mielestäni varhaiskasvatus tekee tärkeää työtä tässä. Kaikkia aletaan sekä leikki- ja sosiaalisia taitoja harjoitellaan yhdessä.</p>
<p>Aikuisen tärkeä rooli. tarpeeksi aikuisia!</p>
<p>Ennaltaehkäisy yleensä, juttelu esim kiusaamisesta</p>
<p>Läsnäoleva aikuinen. Lapsen kaveritaitojen tukeminen ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen. Yhteisten sääntöjen laatiminen: ketään ei jätetä yksin. Ryhmän kulttuurin rakentaminen siten, että kaikkien kanssa opitaan leikkimään esim. aikuisjohdettujen leikkikaverin valinnan avulla kauden alkuvaiheessa. Lapsen havainnointi, jos lapsen kaveritaidoissa huomataan puutteita lasta tuetaan aktiivisesti leikin aloittamisessa ja siihen liittymisessä, sekä leikin kulussa. Aikuisen osallistuminen lasten leikkeihin ja hyväksyvän ilmapiirin rakentaminen.</p>

Aikuiset läsnä tapahtumissa. Asiasta puhutaan etukäteen. Luetaan aiheeseen liittyviä kirjoja.
Päiväkoti maailmassa henkilökunta tukee lapsen sosiaalisia taitoja ja niitä harjoitteluun koko ajan arjen toiminnaissa. Niin leikkiin liittymistä kuin leikkiin ottamista. Myös ryhmäytyminen ja ryhmäytymisen prosessin tukeminen on tärkeää.
Tuetaan perhettä ja keskustellaan asiasta. Mietitään yhdessä toimintamalleja. Tuetaan lasta ja autetaan tilanteissa, jossa syrjintä tapahtuu
Laadukas varhaiskasvatus, jossa työskentelevät aikuiset ovat sensitiivisiä ja sitoutuneita, ehkäisee syrjäytymistä.
Kannustaa ottamaan kaikki leikkiin mukaan ja huomioimaan sen, miltä tuntuu jos jätetään yksin

8. Miten lapsiryhmässäsi toimitaan, kun huomataan lapsen syrjäytyneen?

Ei ole kokemusta asiasta.
Aikuisen läsnäololla suuri rooli. Erilaisuus on voimavara. Tunnekortit ja vahvuuskortit osa arkipäivää. Osallisuus tärkeä osa pedagogiikkaa. Jokainen tulee kuulluksi. Yhteistyö perheen kanssa sekä tarvittaessa moniammatillinen verkostotyö.
Tilanteeseen puututaan ennenkuin kukaan syrjäytyy ja jää yksin. Päiväkodissämme toimitaan pienryhmissä, jolloin aikuinen on pienemmän lapsiryhmän kanssa ja pystyy havainnoimaan ryhmän dynamiikkaa. Aikuinen mallintaa leikkiä ja mahdollistaa uusien leikkikavereiden pääsemisen mukaan. Päivittäin tilanteita avataan puhumalla ja eri tunteista puhutaan hyväksyen.
Rohkaistaan lapsia liittymään toisten lasten seuraan. Olemalla läsnäoleva ja välittävä aikuinen.
huomioidaan, autetaan leikkiin, aikuinen läsnä
Aikuisen tuella selvitetään tilannetta ja tuetaan lasta toisten lasten seuraan ja leikkeihin mukaan.
Aikuinen huomioi heti lapsen ja yhdessä etsitään kaveri. Jos ei sillä hetkellä löydy lapsikaveria, aikuinen alkaa leikkiä tai tehdä jotain lapselle mieluista asiaa hänen kanssa. Jos on kyse vakavammasta/jatkuvasta syrjäytymisestä, asiaa käsitellään työtiimissä välittömästi miettien, miten voimme lasta auttaa. Moniammatillinen yhteistyö asian käsittelyssä on äärimmäisen tärkeä aloittaa mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Aikuinen lapsen vierellä "saattelee" lapsen toisten seuraan. Keskustellaan lasten kanssa yhteisesti hyvästä kaveruudesta jne.
Etsitään esim. keinoja ja yhteisiä kiinnostuksen kohteita. Ongelmista myös keskustellaan yhdessä ja pidetään esim. tunnetaito-kerhoja yhdessä. Esim. Askeleittain-tuokioita. Puhutaan yleisesti, että päiväkodissa ollaan kaikkien kaveri ja ketään ei saa jättää yksin. Jos huomataan, että joku lapsi on yksin, hoksautetaan kaveria kysymään kyseistä lasta leikkiin tai autetaan lasta kaverin saamisessa. Tiimissä ja vanhempien kanssa keskustellaan huomatuista asioista ja yhdessä pyritään auttamaan lasta eteenpäin. Tarvittaessa pyydetään myös apua yhteistyötahoilta.
kysellään, keskustellaan, ohjataan.
Tilanteeseen puututaan välittömästi.
Lasta tuetaan pääsemään ryhmään mukaan. Osallistamalla. Osallisuuden lisäämisellä ja sen mahdollistamalla. Paljon erilaisia toiminnallisia touhuja, joissa jokainen toimii ryhmänä. Pakan sekottamista eri keinoin, ettei aina samat lapset leiki/touhua samojen lasten kanssa.
Ketään ei jätetä yksin. Asiasta keskustellaan.
Varhainen puuttuminen ennen syrjäytymistä.
Keskustellaan, sekoitetaan esim. leikkiryhmiä, aikuisten läsnäoloon panostetaan erityisesti.
Autetaan löytämään kavereita, ollaan tarvittaessa lähettyvillä tai mukana leikkitalanteessa aluksi. Jutteleminen asiasta yleisesti ja erikseen, nukketatteri (lavastetaan maalitalanteita nukeilla), sadut ja omat kertomukset aiheesta. Itsetunnon ja leikkitaitojen vahvistaminen, joissain tapauksissa kyse on esim. lapsen tunnetaitojen puutteesta, joita täytyy harjoitella (mietitään esim lasten kanssa kuinka joissain tilanteissa olisi voinut käyttäytyä toisin).
Aikuisen apua ja havainnointia ja ja puuttumista ongelmatilanteissa.
aikuinen puuttuu tilanteeseen ja auttaa lasta pääsemään ryhmään, lapsen rohkaiseminen ja kannustaminen
tuetaan, toimitaan, otetaan puheeksi
Kts. edellinen
Keskustellaan henkilökunnan kanssa. Mietimme toimintoja niin, että kaikki pääsevät tasavertaisesti mukaan. Keskustelut lasten kanssa päiväkotiryhmässä. Keskustelut huoltajien kanssa. Olemme yhteydessä tarvittaessa esim. varhaiserityisopettajaan, neuvolaan, lastensuojeluun jne.

aikuinen on toiminnassa mukana, toimimme pienryhmissä ja aikuinen auttaa lasta pääsemään ryhmään on leikeissä / peleissä mukana, mallittaa sosiaalisia taitoja.
Keskustellaan tiimin sisällä, miten aletaan toimia, esim. kuka olisi sopiva leikkikaveriksi, pienryhmätoimintaa, mennään mukaan lasten leikkiin muodostamaan lapselle leikkiryhmää tai otetaan yksi kaveri ja mietitään kolmestaan kivaa yhteistä puuhaa
Sama kun edellä.
Aikuisen tehtävä puuttua tilanteeseen, mietitään yhdessä keinoja ja otetaan huoli puheeksi.
välittömästi puututtava. aikuinen menee lapsen tueksi toimintaan.
Aikuinen puuttu aina tilanteisiin ja menee tarvittaessa mukaan leikkiin tai muuhun toimintaan, Kun asiaan puututaan ajoissa, ei tilanne ehdi kärjistyä. Vanhempien kertomukset lapsen viesteistä päiväkodista otetaan aina kunnolla käsittelyyn,
Aikuinen menee mukaan , esim. leikin aloitukseen. jotta syrj lapsi pääsee mukaan juttelu
Ihanteena tietenkin puuttuminen ennen syrjintää jo lapsiryhmän tuntemuksen ja lapsen taitojen tuntemuksen ja tuen kautta. Jos lapsen syrjäytyminen tulee ilmi, silloin siihen puututaan välittömästi tukien lapsen liittymistä leikkeihin ja kaverin löytämiseen yhdessä aikuisen kanssa. Ryhmää tuetaan kaveri- ja leikki- ja empatiataidoissa. Asia otetaan esiin henkilökunnan ja huoltajien kanssa, myös muiden kuin syrjityn lapsen kanssa, jotta myös kotona osataan keskustella siitä, kuinka tärkeitä on osata leikkiä monenlaisten kavereiden kanssa ja auttaa myös heikompia taitoja omaavia kavereita. Asia nostetaan esille keskustellen lapsiryhmän kanssa ja myös erityisopettajaa konsultoidaan mahdollisesta tuentarpeesta ja moniammatillisen tiimin koontumisen tarpeesta. Lasta tuetaan, tilannetta seurataan ja tukitoimien toimivuutta ja riittävyttä arvioidaan.
Otetaan asia puheeksi ja asiaan palataan myöhemmin onko päästy asiassa eteenpäin.
Jos huomataan, ettei joku lapsi ei meinaa päästä toisten mukaan toistuvasti vaikka itse haluaisi, alettaisiin selvittämään syitä. Onko esimerkiksi kavereilla tullut riitaa, jota he eivät ole saaneet ratkaistua ja sen takia yhtä ei oteta mukaan. Vai onko kyse lapsen riittämättömistä taidoista liittyä leikkiin. Vai siitä, että joku lapsiryhmä kiusaa yhtä lasta jättämällä ulkopuolelle. Jne. Syyn selvittyä voidaan miettiä henkilökunnan kesken yhteiset toimitavat.

Tuetaan lasta ja autetaan tilanteissa, jossa syrjimistä tapahtuu. Keskustelu lasten kanssa.
Ryhmän sosiaalisia suhteita ja vuorovaikutustilanteita havainnoidaan jatkuvasti.
Otetaan enemmän ohjattua leikkiä. Aikuiset ovat syrjäytyneen lapsen kanssa, millä välitetään muille lapsille kuvaa siitä että kyseinen lapsi on mukava ja kiva leikkikaveri. Puhutaan yleisesti siitä, että hyvä kaveri ottaa kaikki leikkiin mukaan.
Etsitään hänelle leikkikaveria ja jutellaan siitä, mistä syrjäytyminen voisi johtua ja miten sitä voi ehkäistä